

Jaarverslag 2018

Stichting Algemeen Pensioenfonds Aruba - 2019
Seroe Blanco 4, Oranjestad, Aruba | (297) 525 2732 | www.apfaruba.org

Profiel

APFA is een zelfstandige pensioenuitvoerder die de collectieve pensioenregeling verzorgt voor werknemers van de overheid, aan de overheid gelieerde instellingen en gesubsidieerde stichtingen. Het fonds voert het pensioenreglement uit zoals overeengekomen in de pensioen- en financieringsovereenkomsten met de aangesloten werkgevers. Deze uitvoering bestaat uit het administreren van de pensioenaanspraken, het beleggen van het beschikbare vermogen, het doen van uitkeringen en het informeren van belanghebbenden.

De missie van het fonds is om *“een goed, betaalbaar en duurzaam pensioen te waarborgen voor onze deelnemers”*. Dit is onze kerntaak. APFA streeft ernaar om de reële waarde van de pensioenen en dus de koopkracht van de gepensioneerden zo veel mogelijk te behouden door de pensioenen te indexeren. Onze ambitie om te indexeren is voorwaardelijk; indexering kan alleen plaatsvinden als de financiële positie van het fonds dit toelaat.

APFA stelt evenwichtige belangenbehartiging van alle groepen deelnemers centraal. Daarbij vormt transparante en duidelijke communicatie de basis voor de betrouwbare invulling van de doelstellingen.

Wij geloven dat APFA kan bijdragen aan de economische ontwikkeling van Aruba. Investeringen moeten echter wel voldoen aan de ambities en restricties met betrekking tot het risicoprofiel en het verwacht nettorendement van APFA. Investeringen moeten sociaal verantwoord zijn en bij voorkeur direct of indirect bijdragen aan het belang van de deelnemers van APFA. In geen geval mogen deze nadelig zijn voor de deelnemers.

Inhoudsopgave

Personalia	4
Bestuursverslag	5
Verslag van de Raad van Toezicht	24
Jaarrekening	29
Balans van APFA	30
Totaalresultaat van APFA	31
Kasstroomoverzicht van APFA	32
Toelichtingen behorende tot de jaarrekening	33
Actuariële verklaring	66
Controleverklaring van de onafhankelijke accountant	69
Bijlage A: Pensioenregeling van het Nieuw Pensioenreglement 2014	73
Bijlage B: Specificatie van de aangesloten werkgevers	76
Bijlage C: Specificatie van de totale schuld van het Land Aruba aan APFA	77
Bijlage D: Commissies en commissieleden per 25 juni 2019	78

Personalia

RAAD VAN TOEZICHT

Naam	Functie	Raadslid vanaf	Raadslid tot
Mevrouw E.L. Farro	Voorzitter	13 februari 2013	13 februari 2021
Mevrouw I.M.M. Hernandez-Swaen	Lid namens het Land Aruba	29 maart 2019	29 maart 2023
De heer drs. F.R. de Kort RA	Lid namens de Aangewezen Werkgevers	1 augustus 2012	1 augustus 2020
De heer H.M.C. Beukenboom	Lid namens de Vakbonden	19 december 2018	19 december 2022
De heer G. Werleman	Lid namens de Vakbonden	15 november 2016	15 november 2020

DIRECTIE

Naam	Functie	Nevenfuncties
Mevrouw S.M. van Veen M.B.A.	Algemeen Directeur	Bestuurslid van Stichting Onroerend Goed Aruba (SOGA) en Caribbean Pension Funds Association (CaPAs) en Voorzitter Bestuur CEDE Aruba
De heer S.E. Vingal	Directeur Financiën en Pensioenen	n.v.t.

EXTERNE ACCOUNTANT

Deloitte Dutch Caribbean (Aruba)

EXTERNE ACTUARIS

Aon Hewitt – Certificerende actuaris

Willis Towers Watson – Adviserende actuaris

FOR IDENTIFICATION
PURPOSES ONLY
Related to auditor's
report dated June 25, 2019

Deloitte. *imf*
Oranjestad, Aruba

Bestuursverslag

1. Woord vooraf

Hierbij presenteren wij u het jaarverslag 2018 van Stichting Algemeen Pensioenfonds Aruba, waarin wij als directie verantwoording afleggen aan de deelnemers, gewezen deelnemers, pensioengerechtigden, werkgevers en andere belanghebbenden. In dit verslag vindt u informatie over de financiële positie van het pensioenfonds en ontwikkelingen die in het verslagjaar hebben plaatsgevonden.

APFA klaar voor toekomst door inzet op vele terreinen in 2018

Het jaar 2018 was voor APFA, net als voor vrijwel alle pensioenfonds in de wereld, financieel een moeilijk jaar door malaise op de internationale financiële markten in het vierde kwartaal. Tegelijkertijd was 2018 een jaar waarin APFA belangrijke stappen voorwaarts heeft gezet op vele terreinen. Het beleggingsbeleid is aangepast, waarbij APFA nieuwe mogelijkheden heeft geschapen op de lokale markt. Er zijn voorbereidingen getroffen voor de door de aangesloten werkgevers en de deelnemers gewenste flexibilisering van de pensioenregeling. Er zijn grote vorderingen gemaakt met het verder professionaliseren van de organisatie en het aanscherpen van het beleid. De jarenlange focus op kostenbeheersing vertaalt zicht in een vrij stabiele kostenopslag in de premie ter dekking van de pensioenuitvoeringskosten. Het is verheugend dat de financiële positie in de eerste maanden van 2019 zodanig is verbeterd dat de netto-dekkingsgraad voor het eerst is uitgekomen boven 100%. Hoewel de volatiliteit op de financiële markten groot blijft en er ook altijd onzekerheden zullen zijn over de ontwikkeling van de rente en de levensverwachting, is APFA goed voorbereid voor de toekomst.

Voor pensioenfonds was 2018 een lastig jaar

De internationale financiële markten kenmerkten zich in 2018, ondanks positieve macro-economische ontwikkelingen in de Verenigde Staten en Europa, door hoge volatiliteit. Die werd gedreven door onzekerheden op de markt, vanwege enerzijds internationale spanningen, waaronder de handelsoorlog tussen de Verenigde Staten en China en de Brexit en anderzijds de stijgende rente in de Verenigde Staten. Deze ontwikkelingen hebben invloed gehad op de resultaten van de pensioensector. Voor APFA betekende dit dat na het bijzonder goede jaar 2017, het fonds in 2018 een aanzienlijke waardedaling van haar buitenlandse portefeuille moest incasseren. De beleggingsresultaten van de buitenlandse portefeuille waren in 2018 negatief (-3,1%).

De ontwikkeling van de binnenlandse portefeuille was wel positief, waardoor het rendement van de lokale beleggingen op peil bleef. Hierdoor konden wij toch het verslagjaar afsluiten met een positief nettorendement van 2,4% op onze totale beleggingen. Helaas was dit niet genoeg om de rente te financieren die jaarlijks moet worden toegevoegd aan de pensioenverplichtingen. Hierdoor is de financiële situatie van het pensioenfonds in 2018 niet verder hersteld.

Dekkingsgraad daalde, maar bleef voorlopen op herstelplan

Na een recordstijging van de bruto-dekkingsgraad in 2017 tot 108,3%, daalde de bruto-dekkingsgraad tot 106,2% per eind 2018. De grootste mutaties in het verloop van de dekkingsgraad worden veroorzaakt door de tegenvallende beleggingsrendementen en de gewijzigde methodiek voor het bepalen van de dekkingsgraad naar aanleiding van de nieuwe actuariële richtlijnen van de Centrale Bank van Aruba. In hoofdstuk 3 van dit jaarverslag kunt u hier meer over lezen.

De netto-dekkingsgraad, die rekening houdt met de vereiste buffer voor beleggingen, bedroeg per eind 2018 96,8% (2017: 99,1%). Dit is hoger dan het niveau van 95,5%, dat volgens de schattingen in het herstelplan per eind 2018 moest worden bereikt.

Beleid voor integere en beheerste bedrijfsvoering

In 2018 hebben wij het strategisch beleggingsbeleid aangepast volgens de 3-jaarlijkse revisiecyclus. Naar aanleiding van deze revisie heeft de directie in nauw overleg met de Raad van Toezicht de beleggingsovertuigingen geactualiseerd en de risicohouding van het fonds herijkt. Op basis hiervan en de geactualiseerde (economische) uitgangspunten en aannames, hebben wij een ALM-studie verricht. ALM staat voor asset liability management. Het is een studie met als doel de beleggingen zo goed mogelijk af te stemmen op de pensioenverplichtingen van het fonds. Deze studie is de basis voor de aanpassing van de strategische beleggingsportefeuille en het beleggingsbeleid voor de komende 3 jaar.

In 2018 hebben wij de reglementen van directie, Raad van Toezicht en raadscommissies gereviseerd. Deze reglementen beschrijven, in aanvulling op de statuten van APFA, regels met betrekking tot de samenstelling, de individuele en collectieve verantwoordelijkheden, taken en bevoegdheden van de Raad van Toezicht, de directie en de Commissieleden. Bovendien hebben wij conform de gebruikelijke revisieplanning diverse beleidsdocumenten aangepast en/of nieuw beleid vastgelegd, waaronder het Integriteitsbeleid, HR beleid, IT beleid, pensioenbeleid en beleid op het gebied van risk management. Hiermee onderstrepen wij het belang dat wij hechten aan de inrichting en inbedding van een integere en beheerste bedrijfsvoering in de organisatie.

Belangrijke ontwikkelingen

Nieuwe beleggingsmogelijkheden

Gezien de ontwikkelingen op de lokale markt en de beperkte beleggingsmogelijkheden de laatste jaren, zoeken wij naar nieuwe beleggingsmogelijkheden die passen in het risicoprofiel van het pensioenfonds. In 2018 zijn wij het project gestart voor het ontwikkelen van een lokaal onroerend goed fonds. Dit project sluit bovendien aan op de visie van APFA om een bijdrage te leveren aan de economische ontwikkeling van Aruba. In het kader van dit project hebben we een business case voorbereid, waarbij we hebben gekozen voor het segment van residentiële woningen. Om dit plan te kunnen uitvoeren, hebben wij onderzoek verricht naar de (juridische) structuur. Daarnaast hebben we uitgebreid marktonderzoek uitgevoerd naar residentiële woningen. We verwachten de business case medio 2019 af te ronden, waarna we besluiten of dit project voldoende financieel levensvatbaar is.

Op de hypotheekmarkt is de prijsconcurrentie van de commerciële banken gestabiliseerd. De leegloop van de portefeuille door overnames van andere banken is gematigd ten opzichte van voorgaand jaar. De portefeuille is met $\pm 2\%$ gegroeid ten opzichte van 2017. Desondanks zien wij dat de groei van het marktaandeel van hypotheek van de pensioenfondsen, is achtergebleven op de groei van de hypotheek verstrekt door de commerciële banken. Mede om deze reden zijn wij bezig met een algehele doorlichting van onze hypotheekactiviteiten. Op basis hiervan zullen wij het komende jaar de strategische richting van de hypotheekafdeling bepalen.

Flexibilisering pensioenregeling

In 2018 hebben wij aandacht besteed aan het uitbreiden van het aantal deelnemers. De pensioenregeling is een belangrijk onderdeel van het arbeidsvoorwaardenpakket van onze deelnemers. Wij hebben gehoor gegeven aan de behoeftes en wensen van onze deelnemers en werkgevers. Wij hebben onderzocht op welke wijze de huidige NPR 2014-regeling kan worden aangepast, zodat de deelnemers en werkgevers meer

flexibiliteit krijgen om de pensioenafspraken nader in te vullen. De bedoeling is dat wij in 2019 een flex-variant van het NPR 2014 kunnen introduceren.

Verder hebben wij flinke voortgang geboekt op verschillende terreinen, waaronder een grondige opschoning van het deelnemersbestand. Wij verwachten dit project medio 2019 af te ronden.

Stevig herstel in eerste maanden van 2019

De eerste vier maanden van 2019, hebben wij een stevig herstel van de financiële markten kunnen waarnemen, waardoor de negatieve correctie van de markt in het vierde kwartaal van 2018 teniet is gedaan. De financiële situatie van het fonds is, dankzij betere beleggingsinkomsten, zodanig verbeterd dat we per eind april 2019 een bruto-dekkingsgraad van 110,1% hebben bereikt. De netto-dekkingsgraad staat op 100,2%, wat hoger is dan het vereiste minimum van 100%. Volgens de richtlijnen van de Centrale Bank van Aruba, eindigt het herstelplan wanneer er sprake is van twee (2) opvolgende kwartalen met een netto-dekkingsgraad van boven 100%. Pas op dat moment kunnen wij spreken van een volledig herstel van de financiële positie van het fonds.

Voor ons was het bereiken van een netto-dekkingsgraad van 100,2% zeker een mijlpaal om bij stil te staan. Tegelijkertijd realiseren wij ons dat gezien de onzekerheden en de volatiliteit van de internationale financiële markten, er zeker nog een weg te gaan is met 'ups en downs' voordat wij kunnen spreken van een volledig herstel. Ontwikkelingen met betrekking tot bijvoorbeeld de leeftijdsverwachting van onze deelnemers en de rekenrente zullen hier zeker een belangrijke rol in spelen.

Wij zullen deze ontwikkelingen in de toekomst dan ook nauwlettend volgen en blijven werken aan het waarborgen van een goed pensioen van onze deelnemers en gepensioneerden, waarbij indexatie van de pensioenen een belangrijke ambitie blijft.

Woord van dank

Aan het eind van het eerste kwartaal hebben we afscheid genomen van Lou ten Cate. Lou heeft in de afgelopen twee jaren de positie van Directeur Beleggingen ingevuld. Wij zijn Lou zeer erkentelijk voor zijn inbreng en danken hem in het bijzonder voor zijn constructieve steun en advies aan de directie.

Graag danken wij de leden van de Raad van Toezicht voor de wijze waarop ze hun toezichthoudende rol invullen, door naast het houden van toezicht als adviseur en klankbord voor de directie te functioneren. Een bijzonder woord van dank gaat uit naar de externe leden van de Beleggingscommissie en de Commissie van Beroep.

Veel dank en waardering spreken wij hierbij ook graag uit voor ons management team en de medewerkers van APFA, die met deskundigheid en grote betrokkenheid zich hebben ingezet in het afgelopen jaar.

Tot slot willen wij onze deelnemers, werkgevers, sociale partners en andere belanghebbenden bedanken voor het vertrouwen in APFA en de goede samenwerking gedurende het afgelopen jaar.

De directie,
25 juni 2019

A handwritten signature in blue ink, appearing to read 'S.M. van Veen'.

S.M. van Veen M.B.A.
Algemeen Directeur

A handwritten signature in blue ink, appearing to read 'S.E. Vingal'.

S.E. Vingal
Directeur Financiën en Pensioenen

2. Meerjarenoverzicht

geldbedragen in 1.000 Afl.

	2018	2017	2016	2015	2014
Vermogen en solvabiliteit					
Pensioenvermogen	2.810.101	2.794.571	2.655.343	2.561.436	2.522.851
Pensioenvermogen (exclusief vorderingen > 90 dagen)	2.793.536	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.
Weerstandvermogen	247.802	237.056	209.057	192.946	177.491
Pensioenverplichtingen	2.618.206	2.581.177	2.546.935	2.481.484	2.451.211
Bruto-dekkingsgraad	106,7%	108,3%	104,3%	103,2%	102,9%
Netto-dekkingsgraad	97,2%	99,1%	96,0%	95,4%	95,7%
Baten en lasten					
Premie-inkomsten	70.410	64.504	69.461	64.668	75.757
Beleggingsresultaten	66.422	195.643	145.286	94.002	139.265
Pensioenuitkeringen	111.514	109.006	107.772	105.600	98.369
Pensioenuitvoeringskosten	11.941	12.520	13.234	13.951	13.480
Pensioenpremie in %					
Totale premie (% salaris)	16,6%	16,8%	16,6%	16,8%	17,7%
Premie reguliere pensioenopbouw	16,6%	16,8%	16,6%	16,8%	17,7%
Herstellpremie	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.
Beleggingsrendement in %					
Rendement totale beleggingen	2,4%	7,4%	5,8%	3,8%	6,3%
Rendement lokale beleggingen	5,9%	5,6%	5,5%	5,4%	6,0%
Rendement buitenlandse beleggingen	-3,1%	10,6%	6,2%	0,6%	6,7%
Rendement pensioenvermogen	2,4%	7,2%	5,7%	3,7%	5,9%
Aantal verzekerden					
Deelnemers	7.045	6.827	6.715	6.636	6.518
Gewezen deelnemers	928	823	746	492	360
Pensioengerechtigden	4.100	4.052	4.027	3.961	3.974
Toeslagverlening in %					
Deelnemers	0%	0%	0%	0,16%	0%
Gewezen deelnemers en pensioengerechtigden	0%	0%	0%	0,08%	0%

Toelichtingen:

- In verband met de samenvoeging van de NPR 2005-regeling met de NPR 2014-regeling per 1 januari 2015, zijn de cijfers van de NPR 2005-regeling in het verslagjaar 2014 samengevoegd met de NPR 2014-regeling.
- Vanaf boekjaar 2018 zijn de netto- en bruto-dekkingsgraad vastgesteld op basis van het pensioenvermogen exclusief openstaande vorderingen ouder dan 90 dagen. Tot 2018 werden deze vorderingen meegenomen in het pensioenvermogen voor de dekkingsgraadberekening.
- Voor additionele informatie verwijzen wij naar het hoofdstuk 'Algemene informatie' in dit jaarverslag.

3. Financieel beleid en financiële positie

3.1 Financieel beleid

Het financieel beleid van APFA heeft als doel het op lange termijn veiligstellen van de pensioenaanspraken en pensioenrechten van haar (gewezen) deelnemers en gepensioneerden. Met dit beleid wil APFA ervoor zorgen dat zij de pensioenbetalingen nu en in de toekomst kan blijven verrichten. APFA streeft ernaar de koopkracht van de pensioenen zo veel mogelijk te behouden door indexatie. Het financieel beleid is vastgelegd in onder andere (a) het strategisch beleggingsbeleid, (b) het premiebeleid, (c) het indexatiebeleid en (d) het kortingsbeleid.

(a) Beleggingsbeleid

In het strategisch beleggingsbeleid heeft APFA haar 'investment beliefs' (beleggingsovertuigingen), het risicoprofiel en de strategische beleggingsportefeuille vastgelegd. Centraal staat dat de beleggingsresultaten op lange termijn, binnen aanvaarde risico's, zo hoog mogelijk moeten zijn, zodat het fonds kan voldoen aan de herstelvereisten van de toezichthouder ("CBA") en onder bepaalde voorwaarden kan overgaan tot het toekennen van indexatie.

De uitvoering van het beleggingsbeleid en de bewaking daarvan zijn de verantwoordelijkheid van de directie, die hierin wordt ondersteund door de beleggingsafdeling. De directie brengt per kwartaal verslag uit aan de Raad van Toezicht, die wordt ondersteund door de Beleggingscommissie.

Het beleggingsbeleid moet passen bij de pensioenen die we aan deelnemers in het vooruitzicht stellen. Om dit te kunnen beoordelen, kijken we in een ALM-studie hoe de pensioenen zich ontwikkelen bij verschillende economische toekomstscenario's. De ALM-studie vormt het kader voor het beleggingsbeleid dat past bij de doelstellingen van het fonds.

In 2018 heeft APFA een ALM-studie uitgevoerd, en op basis van deze studie heeft het fonds het beleggingsbeleid voor de periode 2019 – 2021 vastgesteld. De voornaamste wijziging is dat het deel van de portefeuille dat APFA maximaal mag beleggen in buitenlandse zakelijke waarden omhoog is gegaan van 40% naar 45%. Ook is er een regionale (vastrentende) beleggingscategorie toegevoegd aan de strategische beleggingsmix waarin APFA maximaal 3% van de portefeuille mag beleggen.

(b) Premiebeleid

APFA stelt jaarlijks de pensioenpremie vast op basis van de actuariële en bedrijfstechnische nota (ABTN) van het NPR 2014. Uitgangspunt voor het premiebeleid is de premie die, uitgaand van de actuariële en solvabiliteitsvereisten van de CBA, nodig is voor de reglementaire pensioenopbouw, de risicodekkingen en de uitvoeringskosten in het betreffende jaar. De premie is gemaximaliseerd op 25% van de salarissom.

In het verslagjaar is het premiebeleid niet gewijzigd. Wel is de reguliere pensioenpremie gedaald van 16,8% naar 16,6%. Deze lichte daling is het gevolg van een daling van de uitvoeringskosten.

(c) Indexatiebeleid

Indexatie is voorwaardelijk en wordt uitsluitend verleend als de financiële positie van de pensioenregeling het toelaat. Op basis van de solvabiliteitsrichtlijnen van de CBA kan APFA vanaf een bruto-dekkingsgraad van 100% gedeeltelijke indexatie toekennen. Volledige indexatie is pas mogelijk bij een netto-dekkingsgraad hoger dan 105%.

Voor de verhoging van de pensioenen heeft APFA beleid vastgesteld waarbij zij kijkt naar hoe de dekkingsgraad zich verhoudt tot de ondergrens voor indexatie (bruto- dekkingsgraad van 100%) en de grens

voor het toekennen van volledige indexatie (netto-dekkingsgraad van 105%). De indexatiemaatstaf die wordt gehanteerd, is het voortschrijdend vijfjarig gemiddelde van de prijsindex.

Per 31 december 2017 was er sprake van een lichte stijging van 0,13 procentpunt van de prijsindex. Uitgaande van de bruto-dekkingsgraad van 108,3% per diezelfde datum, zou dit resulteren in een indexatie van 0,01% voor de actieve deelnemers en 0,005% (de helft) voor de inactieve deelnemers. Gezien deze minimale verhoging is besloten om de pensioenen per 1 januari 2018 niet te indexeren. APFA verwacht dat zij de komende jaren de pensioenaanspraken slechts beperkt zal kunnen indexeren.

(d) Kortingsbeleid

Bij een ontoereikende financiële positie van het fonds kan op grond van artikel 41 van het pensioenreglement het sturingsmiddel van het korten (verlagen) van de opgebouwde en ingegane pensioenen en/of het verlagen van de toekomstige pensioenopbouw worden ingezet. APFA zal hiertoe overgaan indien alle sturingsmiddelen maximaal zijn ingezet en het fonds desondanks naar verwachting niet binnen de vastgestelde termijnen kan herstellen. De werkgevers en werknemers zullen voordat APFA overgaat tot het toepassen van een korting eerst in de gelegenheid worden gesteld om nieuwe afspraken te maken over een oplossing voor het tekort.

Op basis van de financiële situatie per 31 december 2018 is, net als in eerdere jaren, geen korting van pensioen nodig.

3.2 Financiële positie en herstelplan

De dekkingsgraad is de belangrijkste graadmeter voor de financiële positie van een pensioenfonds. De bruto-dekkingsgraad is de verhouding tussen de bezittingen en verplichtingen van het fonds uitgedrukt in een percentage. Gedurende het verslagjaar daalde de bruto-dekkingsgraad van 108,3% naar 106,7%. Dit is voornamelijk het gevolg van de lagere rendementen op de beleggingsportefeuille. Het behaalde nettorendement van 2,4% over het pensioenvermogen was lager dan de benodigde gemiddelde rente van 4,2% die APFA moest toevoegen aan de voorziening pensioenverplichtingen. Dit had een dalend effect van 1,7 procentpunt op de bruto-dekkingsgraad. Daarnaast heeft de CBA de definitie van pensioenvermogen gewijzigd, waardoor de dekkingsgraad met 0,6 procentpunt is gedaald.

De netto-dekkingsgraad houdt rekening met de door de toezichthouder vereiste buffer om tegenvallers te kunnen opvangen. De netto-dekkingsgraad is de verhouding tussen de bezittingen minus deze buffer (weerstandsvermogen) enerzijds en de verplichtingen van het fonds anderzijds. De netto-dekkingsgraad is in 2018 gedaald van 99,1% naar 97,2%. Voor het verloop van de netto-dekkingsgraad speelde de toename van het weerstandsvermogen een rol. Dat weerstandsvermogen is afhankelijk van de samenstelling van de beleggingsportefeuille. Het weerstandsvermogen uitgedrukt als percentage van het belegd vermogen, steeg gedurende het verslagjaar van 8,6% naar 8,9%. Dit had een dalend effect van 0,3 procentpunt op de netto-dekkingsgraad in het verslagjaar.

In de hiernavolgende tabel wordt de ontwikkeling van de bruto- en netto-dekkingsgraad in het verslagjaar uitgesplitst naar de diverse factoren. In de laatste kolom wordt tevens een vergelijking gemaakt met de projecties in het herstelplan.

Verloop dekkingsgraad (DG) in %

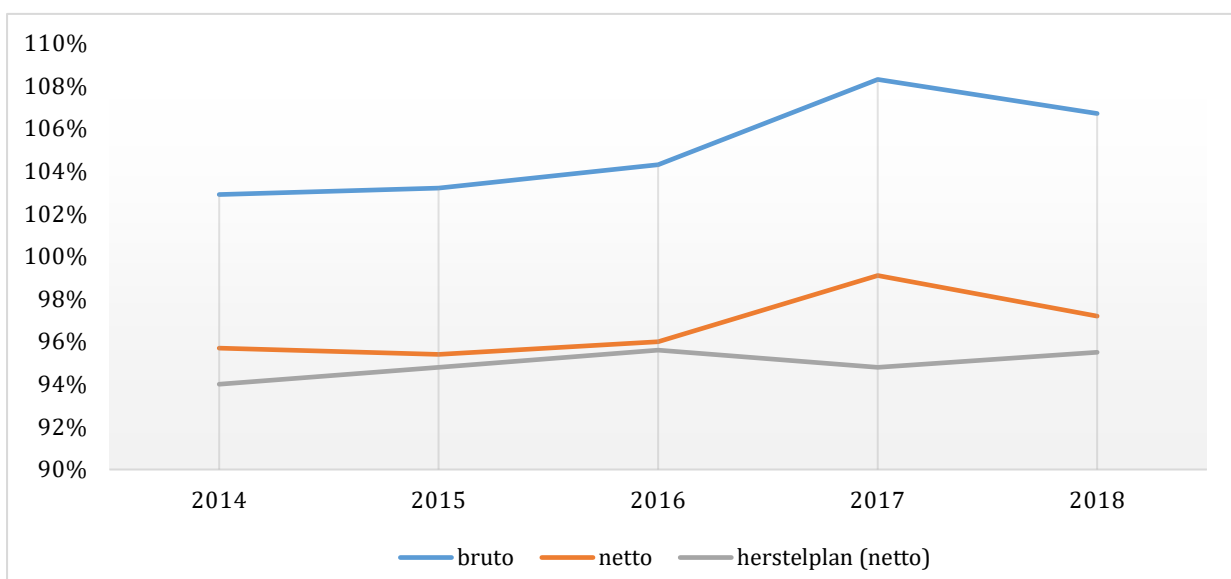
	Bruto-DG	Netto-DG	Netto-DG herstelplan
Primo jaar	108,3	99,1	94,8
Rendement op de beleggingen	-1,7	-1,6	0,4
Premie versus opbouw	0,1	0,1	0,1
Resultaat op kosten/uitkeringen/kanssystemen	0,5	0,5	0,2
Indexatie	0,0	0,0	0,0
Wijziging definitie dekkingsgraad	-0,6	-0,6	0,0
Mutatie weerstandsvermogen en overige	0,1	-0,3	0,0
Ultimo jaar	106,7	97,2	95,5

Herstelplan

Per 31 december 2018 was de bruto-dekkingsgraad van het NPR 2014 hoger dan 100%, waardoor er geen sprake is van een dekkingstekort. De netto-dekkingsgraad bedroeg 97,2%, waardoor er nog wel sprake is van een reservetekort. APFA voert daarom een herstelplan uit waarin het beleid is beschreven dat moet leiden tot het herstel van de financiële positie van het fonds binnen de door de CBA voorgeschreven hersteltermijn. APFA heeft bij het opstellen van het beleid een evenwichtige afweging gemaakt van de belangen van de actieve deelnemers, de gewezen deelnemers, de gepensioneerden en de werkgevers, uiteraard binnen de kaders die werkgevers en werknemers voor de inhoud en financiering van het NPR 2014 zijn overeengekomen.

De herstelprojecties in het herstelplan tonen aan dat het premiebeleid, het beleggingsbeleid en het voorwaardelijk indexatiebeleid van het NPR 2014 naar verwachting zullen leiden tot herstel van het huidige reservetekort per 31 december 2025. Dit is ruim binnen de door de CBA voorgeschreven hersteltermijn van 1 januari 2029. Daarbij wordt naar verwachting een gestaag herstel gerealiseerd dat is gebaseerd op realistische inschattingen en een haalbaar beleid. Het herstelplan wordt jaarlijks geëvalueerd.

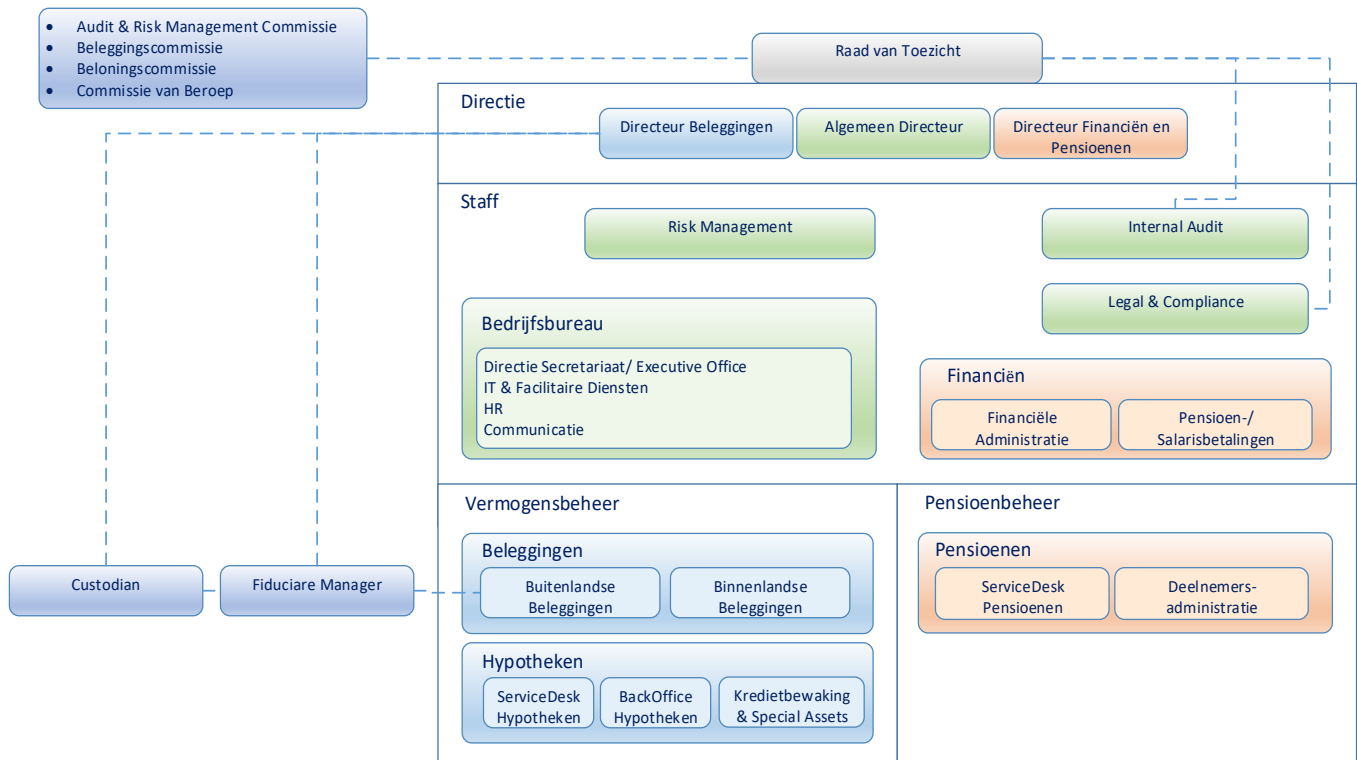
Onderstaand grafiek toont de ontwikkeling van de bruto- en netto-dekkingsgraad aan ten opzichte van het herstelplan over de afgelopen vijf jaar:

4. Besturing en naleving wet- en regelgeving

4.1.1 Bestuur en pensioenfondsorganisatie

Het pensioenfonds wordt bestuurd door een directie die bestaat uit minimaal twee en maximaal drie directeuren. Zij zijn verantwoordelijk voor het beleid en de uitvoering van de pensioenregeling. De directie legt verantwoording af aan de Raad van Toezicht. Die bestaat uit een onafhankelijke voorzitter en vier leden benoemd door werkgevers en vakbonden. De Raad van Toezicht wordt ook bijgestaan door een aantal commissies. Onderstaand overzicht geeft de structuur van de organisatie van APFA weer.

Voor een nadere omschrijving van de taken en verantwoordelijkheden van de directie verwijzen wij naar de toelichtingen in dit jaarverslag. Het verslag van de Raad van Toezicht vindt u separaat in dit jaarverslag.

4.1.2 Bestuurswisselingen

De heer L.M. ten Cate, die per 7 december 2016 is aangesteld als (interim) directeur Beleggingen, heeft per 1 april 2018 zijn functie neergelegd. Zijn verantwoordelijkheden zijn tijdelijk overgenomen door de overige directieleden. De directie wordt in het bewaken van het vermogensbeheer van de buitenlandse portefeuille ondersteund door een externe beleggingsdeskundige.

In 2018 is het selectietraject voor een nieuwe directeur Beleggingen opgestart. Dit proces is in 2019 afgerond en per 1 juni 2019 is de nieuwe directeur Beleggingen, behoudens de goedkeuring van de Centrale Bank van Aruba, in functie getreden.

4.1.3 Geschiktheid en zelfevaluatie

APFA heeft voor het waarborgen van gekwalificeerd bestuur en intern toezicht een beleid geformuleerd, dat de minimale eisen omschrijft die APFA stelt aan de deskundigheid en competenties van de directie en de

leden van de Raad van Toezicht. Dit geschiktheidsbeleid beschrijft bovendien op welke wijze APFA invulling geeft aan de ontwikkeling van de deskundigheid en competenties van de directie en Raad van Toezicht en op welke wijze het functioneren van de directie en Raad van Toezicht jaarlijks wordt geëvalueerd. Geconstateerde aandachtsgebieden worden met cursussen of trainingen ingevuld. Hiervoor wordt jaarlijks een trainingsprogramma opgesteld.

In 2018 hebben de leden van de directie diverse trainingen gevolgd op het gebied van risicomangement, governance en integriteitsvraagstukken, institutioneel vermogensbeheer, investment funds, IFRS, bestrijding witwassen en terrorismefinanciering, pensioenrecht en communicatie.

De directie streeft naar gezonde mix van eensgezinde besluitvorming en 'elkaar uitdagen en kritisch bevragen'. Gedurende de jaarlijkse zelfevaluatie in 2018 heeft de directie verbeterpunten geïdentificeerd en verwerkt in een verbeterplan.

4.1.4 Beloningsbeleid

Om de (lange-termijn) organisatiedoelen te bereiken, is het belangrijk dat APFA beschikt over gemotiveerde en gekwalificeerde medewerkers die als team hier gezamenlijk aan bijdragen. Het fonds streeft naar een prestatie-gedreven bedrijfscultuur waarin onze deelnemers en gepensioneerden centraal staan en waarin de kernwaarden van APFA duidelijk tot uiting komen.

Het fonds voert een beheerst en duurzaam beloningsbeleid. Dit beleid beschrijft uit welke vormen van beloning het beloningspakket van APFA bestaat en op welke wijze de beloning wordt vastgesteld. Het doel is om zo objectief mogelijk een kader te schetsen voor rechtvaardige beloning binnen APFA, opdat de juiste mensen kunnen worden aangetrokken en goed personeel wordt behouden. Daarnaast beoogt het beloningsbeleid te voorkomen dat er prikkels worden gegeven die de medewerkers aanzetten tot het nemen van onverantwoorde risico's in de bedrijfsvoering en/of leiden tot onzorgvuldige dienstverlening aan klanten.

4.2 Pension fund governance

Om haar taken goed te kunnen uitvoeren is het belangrijk dat APFA professioneel is georganiseerd en zorgt dat in de organisatie gekwalificeerde en integere mensen werken. APFA moet daar zelf voor zorgen en zich daarbij houden aan wet- en regelgeving. Belangrijk in dit kader zijn de Landsverordening ondernemingspensioenfondsen, de "Pension Fund Governance" richtlijnen en de Richtlijn Integere Bedrijfsvoering van de CBA.

De CBA houdt toezicht op de naleving van de regels door alle Arubaanse pensioenfondsen. De organisatie van APFA voldoet aan al deze regels. In 2018 zijn aan het pensioenfonds door de toezichthouder geen dwangsommen of boetes opgelegd. Evenmin zijn door de toezichthouder aanwijzingen aan het pensioenfonds gegeven.

4.2.1 Gedragscode

Het pensioenfonds beschikt over een Gedragscode. Doel van de Gedragscode is het waarborgen en handhaven van het vertrouwen in het pensioenfonds door belanghebbenden en marktpartijen, door gewenst gedrag te stimuleren en ongewenst gedrag te voorkomen. Tevens dient de Gedragscode bij te dragen aan het waarborgen van de goede naam en reputatie van het pensioenfonds als marktpartij. De Gedragscode geeft onder andere regels over het omgaan met vertrouwelijke informatie, voorwetenschap, belangenconflicten en het vervullen van nevenfuncties. Alle 'Betrokkenen' (de leden van de Raad van Toezicht, de directie,

medewerkers en andere aan het fonds verbonden personen) moeten bij aanvang van hun werkzaamheden voor het fonds een 'Verklaring tot naleven Gedragscode' ondertekenen. Jaarlijks worden de 'Betrokkenen' gevraagd om een vragenlijst in te vullen over de naleving van de Gedragscode.

De compliance officer is belast met het toezicht op de naleving van de Gedragscode. In 2018 werden er geen overtredingen of inbreuken op de Gedragscode ('incidenten') gerapporteerd.

4.2.2 Compliance

APFA hanteert de volgende definitie voor compliance: naleving van externe wet- en regelgeving (waaronder richtlijnen van de CBA), alsmede van interne procedures en gedragsregels om de reputatie en integriteit van APFA te waarborgen.

In 2018 omvatte het verantwoordelijkheidsgebied van de Compliance functie het uitoefenen van het toezicht op de naleving van wet- en regelgeving. Daarbij is speciaal nadruk gelegd op naleving van de Landsverordening voorkoming en bestrijding witwassen en terrorismefinanciering ("LWTF").

De Compliance functie werkt op basis van een jaarplan. Elk kwartaal brengt de Compliance Officer verslag uit aan de directie en de Audit- en Risk Commissie van de Raad van Toezicht over de stand van zaken op het gebied van compliance in de APFA organisatie.

De belangrijkste ontwikkelingen en activiteiten in 2018 op het gebied van compliance waren:

- Bewaking en handhaving van het beleid dat APFA heeft opgesteld in het kader van de naleving van de LWTF.
- Het uitvoeren van de periodieke revisie van het APFA Integriteitsbeleid en Fondsdocumenten, waaronder de Reglementen voor de Raad van Toezicht, Commissies van de Raad van Toezicht en directie.
- Het geven van advies aan de Raad van Toezicht, directie en management van APFA met betrekking tot juridische vraagstukken en procedures waarin het fonds werd betrokken.
- Het levend houden van het integriteitsbewustzijn van de APFA medewerkers door middel van het organiseren van bijeenkomsten op het gebied van Compliance, Integriteit en Fraude.

4.3 Externe dienstverleners

In het verslagjaar heeft APFA gebruikgemaakt van diverse externe adviseurs en dienstverleners, waaronder Willis Towers Watson (adviserend actuaris), Aon Hewitt (certificerend actuaris voor boekjaar 2018 - 2020), Deloitte (controleerend accountant voor boekjaar 2018) en Montae (bestuurlijke ondersteuning). Daarnaast is het beheer van de buitenlandse beleggingsportefeuille uitbesteed aan Russell Investments (fiduciair manager) en is State Street Bank and Trust Company de onafhankelijke custodian (bewaarder van effecten). De contracten die zijn afgesloten voor de uitbesteding zijn voor onbepaalde tijd aangegaan en op korte termijn opzegbaar.

Het beleid van APFA is om de externe dienstverleners periodiek te evalueren. Verder is het beleid er op gericht om steeds voor een periode van 3 jaar zowel de controleerend accountant als de certificerend actuaris te evalueren en zo nodig te vervangen. Op basis van de uitgevoerde evaluatie in november 2018 is besloten om de controleerend accountant en certificerend actuaris niet te wijzigen.

5. Communicatie

APFA spant zich in om de deelnemers, gepensioneerden en overige belanghebbenden op een transparante en proactieve wijze te blijven informeren over hun pensioen, de ontwikkelingen van het fonds en het gevoerde beleid. Een belangrijk aandachtspunt is om de informatie op een eenvoudige en begrijpelijke wijze aan te reiken.

In het verslagjaar heeft APFA op de volgende wijze gecommuniceerd met de belanghebbenden:

- Gedurende het jaar hebben de directie en de Raad van Toezicht bijeenkomsten gehouden met de vakbonden en aangesloten werkgevers om hen op de hoogte te houden van de financiële ontwikkelingen van het fonds. In deze bijeenkomsten is ook aandacht besteed aan de ALM-studie en het Beleggingsbeleid.
- Op 27 september 2018 heeft APFA haar jaarlijkse Algemene Deelnemers Vergadering (ADV) gehouden en het jaarverslag 2017 gepresenteerd aan de deelnemers en gepensioneerden. De aanwezigen zijn in gelegenheid gesteld om vragen te stellen en hun mening ook kenbaar te maken via een webapplicatie.

Tijdens de ADV heeft APFA ook het Populair Jaarverslag 2017 uitgereikt, waarin de informatie op een korte en eenvoudige wijze is gepresenteerd.

- Gedurende het jaar zijn er diverse persberichten gepubliceerd in kranten en op de website van APFA. De onderwerpen in deze berichten betroffen onder meer de financiële positie van het fonds, ontwikkelingen op de financiële markten, onderzoek naar nieuwe lokale beleggingsmogelijkheden en nieuwe pensioenproducten, de ADV en het jaarverslag 2017.
- In juli 2018 hebben de actieve deelnemers hun Uniform Pensioen Overzicht (UPO) over 2017 ontvangen.

6. Risicomanagement

APFA beheerst de financiële en niet-financiële risico's op basis van het Integrale Risk Management Framework (RMF), waarin een gestructureerd intern risicobeheersings- en controlesysteem is vastgelegd. De Officer Risk Management ondersteunt de Directie bij de beleidsvorming op het gebied van risicomanagement en het bewaken hiervan. Hij is verantwoordelijk voor de evaluatie van de werking en effectiviteit van de risicobeheersmaatregelen in de organisatie. Risicomanagement is niet alleen de verantwoordelijkheid van de Officer Risk Management, maar ingebed in de gehele organisatie van APFA. Het beleid is erop gericht het beheersen van risico's maximaal te integreren in de dagelijkse processen. Het betreft hier zowel de eigen processen als de processen die zijn uitbesteed aan externe partijen. Daartoe hanteert APFA het zogeheten '3 lines of defence' model.

1st line of defense	Management en directie. De directie is verantwoordelijk voor de inrichting en goede werking van het interne risicobeheersings- en controlesysteem. Het management is voornamelijk verantwoordelijk voor de uitvoering en bewaking van de effectiviteit van de risicobeheersingsmaatregelen.
2nd line of defense	Risicomanagement- en compliance functie. Deze wordt actief betrokken bij het uitvoeren van specifieke risicobeheersingsmaatregelen, waaronder het vormen van risicobeleid, het nemen van risicobeheersingsmaatregelen en het beoordelen van de effectiviteit van de risicobeheersingsmaatregelen.
3rd line of defense	Onafhankelijke "internal audit" functie.

In het verslagjaar is het bestaande RMF door de Officer Risk Management herzien en vastgesteld door de Directie. Bovendien hebben er workshops plaatsgevonden over ICT risico's en LWTF risico's. De financiële risico's worden nader omschreven in de toelichting bij de jaarrekening.

7. Vermogensbeheer

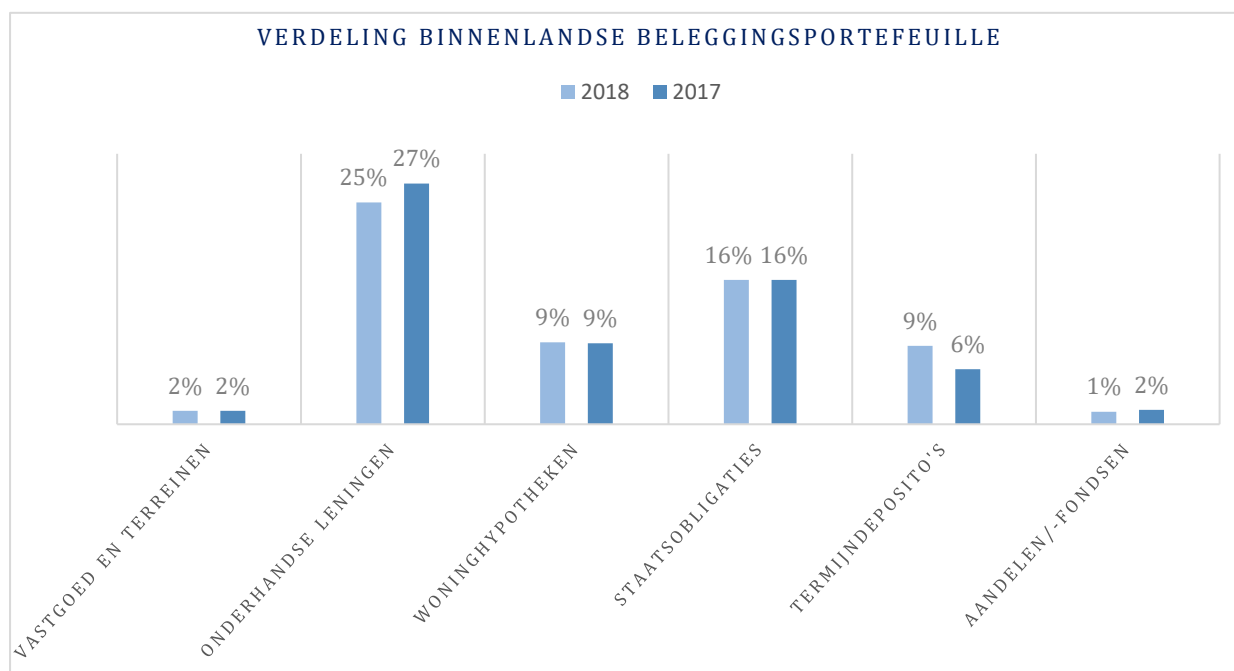
7.1 Organisatie Beleggingen

APFA belegt de aan haar toevertrouwde gelden zowel in de lokale- als in de internationale markt. De lokale beleggingen worden beheerd door de beleggingsafdeling van APFA. APFA verstrekt woninghypotheken aan haar (gewezen) deelnemers en gepensioneerden, die daarvoor terecht kunnen bij een aparte hypotheekafdeling. De beleggingsactiviteiten en de administratie zijn van elkaar gescheiden.

Voor de buitenlandse beleggingen heeft APFA het beheer van de fondsmiddelen uitbesteed aan een fiduciair manager, Russell Investments. Fiduciair management is een regiefunctie op het terrein van vermogensbeheer, waarbij Russell de internationale portefeuille belegt volgens een door APFA vastgesteld mandaat. Russell is verantwoordelijk voor de samenstelling van de portefeuille, de selectie van managers die de beleggingen beheren en voor het risicobeheer. De onafhankelijke custodian (= effectenbewaarnemer) State Street Bank and Trust Company functioneert als administrateur en heeft een rapporterende en controlerende rol op het gebied van performancemeting en compliance.

7.2 Samenstelling beleggingen

Het pensioenfonds streeft op lange termijn naar een zo hoog mogelijk rendement binnen een aanvaardbaar risicoprofiel. De keuze van de beleggingsmix is bepalend voor de omvang van de beleggingsrisico's. Door onze beleggingen te spreiden verminderen wij de risico's binnen de beleggingscategorieën. Per eind 2018 heeft APFA Afl. 1.573,3 miljoen (61,3%) van haar vermogen geïnvesteerd in Aruba; het overige deel van Afl. 1.146,4 miljoen (38,7%) is belegt in een gediversifieerde internationale portefeuille. De twee grafieken hieronder laten een grafische weergave zien van de verdelingen in 2018 en 2017.

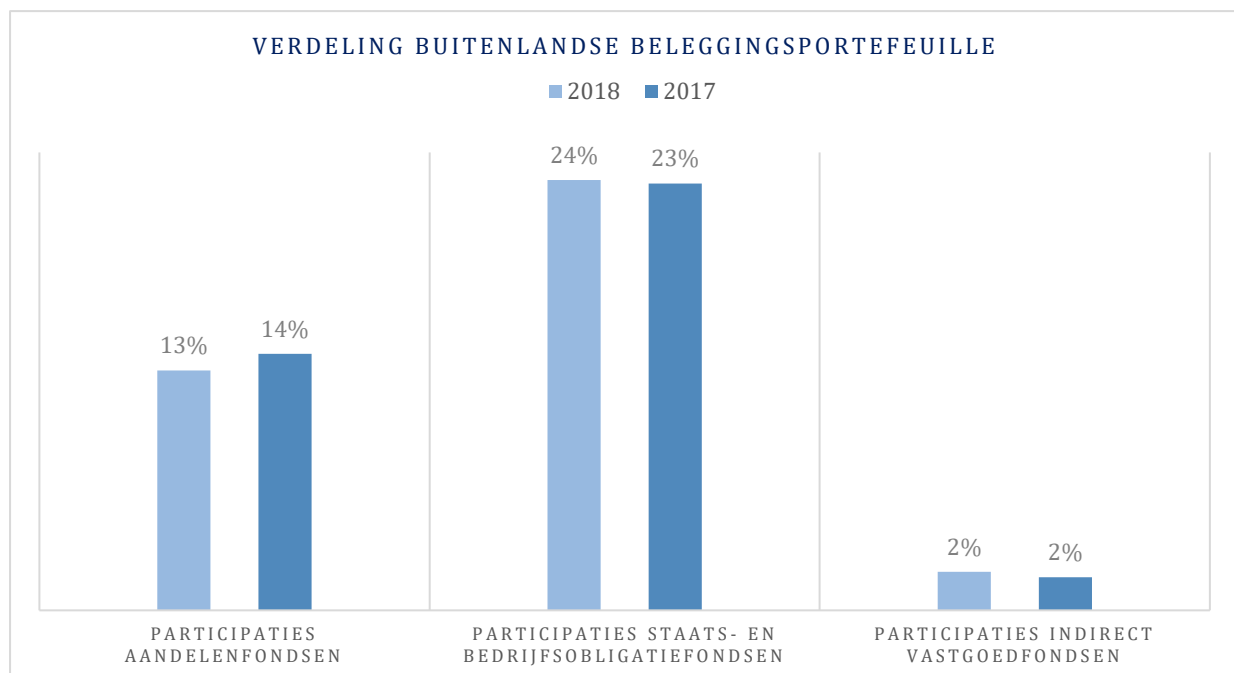

De verdeling van de binnenlandse beleggingsportefeuille is met uitzondering van de beleggingscategorieën onderhandse leningen en deposito's, nagenoeg gelijk gebleven aan dat van het voorgaande jaar. De onderhandse leningen zijn met 2 procentpunt gedaald. Dit is vooral toe te schrijven aan de jaarlijkse 'vervroegde' terugbetaling van de onderhandse lening van Land Aruba van Afl. 30 miljoen.

APFA heeft in 2018 geparticipeerd voor een totaalbedrag van Afl. 162 miljoen in de volgende onderhandse leningen:

- Consortiumlening van Afl. 495 miljoen aan Aruba Airport Authority ten behoeve van de uitbreiding van de luchthaven ("Gateway 2030 project"). Het aandeel van APFA in deze lening bedraagt Afl. 125 miljoen;
- Consortiumlening aan Aruba Ports Authority (APA) van Afl. 73,2 miljoen. Deze lening is oorspronkelijk in 2014 gesloten, waarin APFA met Afl. 11,4 miljoen heeft geparticipeerd. In 2018 is een accordeonlening verstrekt aan APA voor een totaalbedrag van Afl. 17 miljoen ten behoeve van de aanschaf van een nieuwe sleepboot. Het aandeel van APFA in de accordeonlening bedraagt Afl. 3,7 miljoen. Hiermee is de totale participatie van APFA in de APA lening verhoogd tot Afl. 15,0 miljoen; en
- Consortiumlening aan Ritz Carlton Hotel van Afl. 259,6 miljoen. Deze lening is oorspronkelijk in 2009 gesloten, waarin APFA met Afl. 73,9 miljoen heeft geparticipeerd. In 2018 is een additionele lening ('Equity recapture') verstrekt aan Ritz Carlton voor een totaalbedrag van Afl. 62,7 miljoen (USD 35 miljoen). Het aandeel van APFA in deze additionele lening bedraagt Afl. 33,6 miljoen. Hiermee is de totale participatie van APFA in de Ritz Carlton lening verhoogd tot Afl. 107,5 miljoen.

Van het totaal aan onderhandse leningen die in 2018 zijn verstrekt (Afl. 162 miljoen) is per balansdatum slechts Afl. 10 miljoen opgenomen. De uitbetalingen vinden plaats in termijnen gespreid over een periode van 5 jaar. De liquide middelen die aangehouden worden voor deze leningen, zijn tijdelijk geplaatst op termijndeposito's bij lokale banken.

Ook de samenstelling van de buitenlandse beleggingsportefeuille is nagenoeg gelijk gebleven in 2018. De beleggingscategorie staats- en obligatiefondsen (vastrentende waarden) is de grootste categorie waarin APFA belegt en bedraagt 24% van de totale buitenlandse beleggingsportefeuille. De participaties in aandelenfondsen zijn met 1 procentpunt gedaald. Dit is vooral toe te schrijven aan de forse daling van de aandelenkoersen wereldwijd in het vierde kwartaal van 2018.

7.3 Beleggingsrendement

In het verslagjaar bedroeg het nettorendement op de totale beleggingen 2,4% (2017: 7,4%). Dit betekende een totaal rendement van Afl. 66 miljoen. Op de binnenlandse beleggingsportefeuille is een positief rendement van 5,9% behaald, oftewel een bedrag van Afl. 99 miljoen. Hiertegenover staat een negatief rendement op de buitenlandse beleggingen van -3,1%, oftewel een bedrag van -Afl. 33 miljoen. Met name de categorie aandelen (-9,0%) heeft gezorgd voor dit negatieve resultaat, terwijl de categorie obligaties een positieve bijdrage van 0,9% had doordat de rente in 2018 verder daalde.

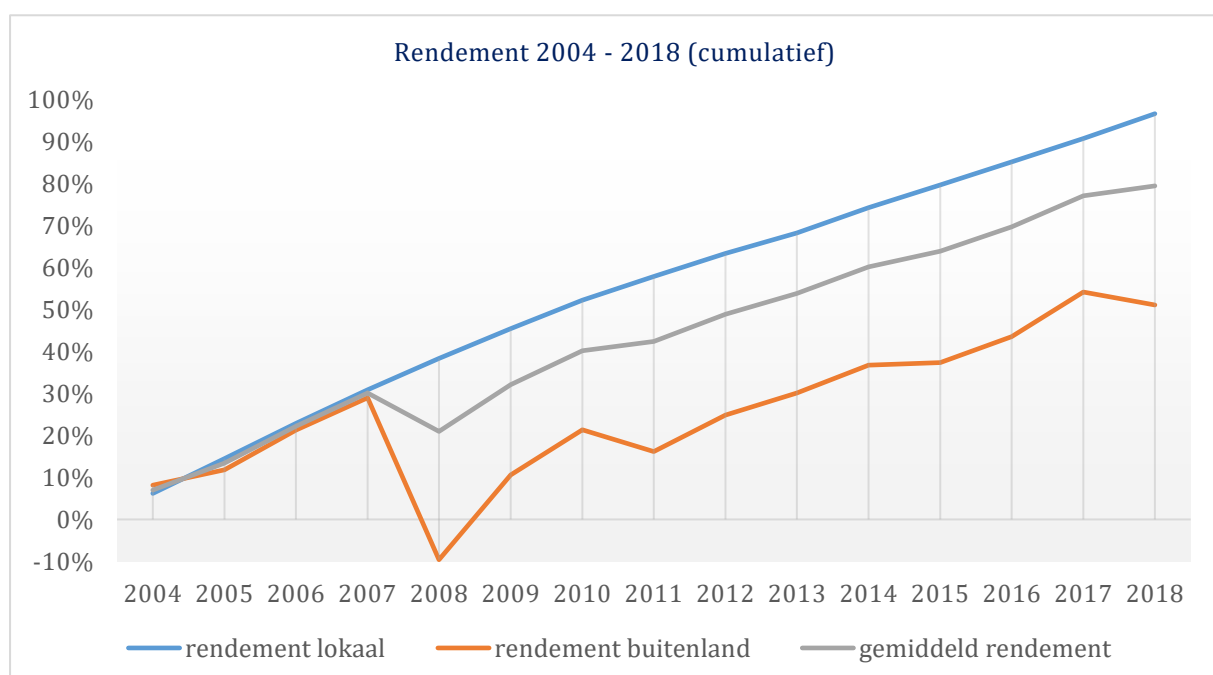
Sinds de financiële crisis hebben we een lange periode gezien van wereldwijde economische groei. In deze periode zijn de aandelenkoersen sterk gestegen en de rentes fors gedaald. Inmiddels verliest de economische groei wereldwijd aan kracht, deels doordat centrale banken de economische groei minder stimuleren. De internationale financiële markten werden in 2018 beïnvloed door onder andere de voortdurende handelsoorlog tussen China en de Verenigde Staten, zorgen over het tempo van de economische groei in China en de politieke ontwikkelingen in de Verenigde Staten en Europa.

Deze ontwikkelingen zorgden in 2018 voor meer prijsschommelingen op de financiële markten. Vooral in het vierde kwartaal van 2018 verkochten beleggers wereldwijd aandelen in ruil voor veiligere beleggingen zoals Amerikaanse staatsobligaties. Als gevolg hiervan daalden de aandelenkoersen in het vierde kwartaal van 2018 fors (-11,0%). Dit zorgde ervoor dat het behaalde nettorendement op de aandelen in de internationale portefeuille over heel 2018 genomen negatief was, namelijk -9,0%.

Het behaalde rendement in het verslagjaar op de internationale portefeuille was 0,1 procentpunt lager dan het rendement van de samengestelde benchmark, de maatstaf waarmee wij het rendement van de internationale portefeuille meten.

Lange-termijn rendement

Voor een pensioenfonds is het rendement dat wordt gerealiseerd op de lange-termijn belangrijk om in de toekomst te kunnen voldoen aan zijn pensioenverplichtingen. Onderstaande grafiek geeft het cumulatieve rendement van de afgelopen 15 jaar weer.

Het gemiddelde jaarrendement over de periode van 2004 tot en met 2018 bedraagt 5,3%. Over eenzelfde vijftienjaarsperiode tot en met 2017 was dit 6,0%. Deze daling wordt verklaard doordat het goede jaar 2003 (12,3%) uit de vijftienjaarsperiode valt en 'vervangen' wordt door de 2,4% van 2018.

Vanaf de invoering van de NPR 2014-regeling (per 1 januari 2014) bedraagt het gemiddelde jaarrendement 5,1%. Ten opzichte van de gemiddelde rekenrente is een extra jaarrendement van $\pm 0,8$ procentpunt gehaald. Geaccumuleerd over de afgelopen vijf jaar bedraagt het extra rendement 4,3%. Dit komt overeen met een dekkingsgraadverbetering van ruim 4 procentpunt.

8. Pensioenbeheer

8.1 Pensioenregeling

APFA voert het Nieuw Pensioen Reglement 2014 (NPR 2014) uit voor werknemers van de overheid, aan de overheid gelieerde instellingen en gesubsidieerde stichtingen. In het boekjaar zijn er geen wijzigingen in de bestaande regeling aangebracht.

De pensioenregeling ziet er op hoofdlijnen als volgt uit:

- Voorwaardelijk geïndexeerde middelloonregeling, met uitsluiting van de per 31 december 2010 onder de Pensioenverordening Landsdienaren (PVL) toegekende pensioenaanspraken van (gewezen) deelnemers en degenen met ingegane pensioenen. Deze pensioenen zijn eerst ingebracht in het NPR 2011 en vervolgens ingebracht in het NPR 2014. Deze pensioenen worden niet geïndexeerd.
- Een opbouwpercentage van 1,75% per dienstjaar voor het ouderdomspensioen en 5/7e maal 1,75% per dienstjaar voor het partnerpensioen.
- De pensioengevende diensttijd is gemaximeerd op 40 jaar. Na het bereiken van dit maximum is voortzetting van de pensioenopbouw een keuze van de deelnemer.
- De reguliere pensioenleeftijd is de AOV-leeftijd. Bij eerdere ingang wordt het pensioen actuariel verlaagd.
- Franchise (inbouw AOV) van Afl. 17.616.

Voor een uitgebreide omschrijving van de pensioenregeling verwijzen wij naar bijlage A van dit jaarverslag.

8.2 Pensioenpremie

De pensioenpremie wordt jaarlijks door APFA vastgesteld op basis van de ABTN van het NPR 2014. De (kostendeekkende) premie wordt bepaald als de premie die nodig is voor de reglementaire pensioenopbouw en de risicodekking voor de actieve deelnemers in het lopende jaar. De hoogte van de werknemersbijdrage wordt per aangesloten werkgever door de betreffende werkgever en (vertegenwoordigers van) de werknemers afgesproken. De werkgeverspremie is het saldo van de totale premie minus de werknemersbijdragen.

In 2018 is de pensioenpremie, inclusief de werknemersbijdrage, vastgesteld op 16,6%. De hiernavolgende tabel geeft de samenstelling van deze premie naar onderdelen weer.

Pensioenpremie

(als % van de som van de pensioengevende salarissen)

	2018	2017
Benodigd voor pensioenopbouw	10,7%	10,4%
Opslag voor overlijdensrisico	0,5%	0,5%
Opslag voor arbeidsongeschiktheidsrisico	1,4%	1,8%
Opslag voor directe kosten	2,8%	3,0%
Solvabiliteitsopslag	1,2%	1,1%
	16,6%	16,8%

De kostendekkende premie uitgedrukt in de gemiddelde salarissom over het boekjaar is berekend op 16,2%. Hiermee komt de kostendekkende premie lager uit dan de inschatting van 16,6% waarop de feitelijke premie voor 2018 is gebaseerd. Dit wordt met name veroorzaakt doordat de uitvoeringskosten in het boekjaar lager waren dan begroot.

In artikel 30 lid 5 van het pensioenreglement is bepaald dat de pensioenpremie maximaal 25% van de som van de pensioengevende salarissen mag bedragen. De kostendekkende premie 2018 bevindt zich ruim onder dit niveau.

8.3 Overgangsregeling NPR 2014

Naast de NPR 2014-pensioenregeling voert het fonds ook de overgangsregeling NPR 2014 uit zoals overeengekomen met het Land Aruba. Deze regeling houdt op hoofdlijnen in dat bij vervroegde pensionering er onder bepaalde voorwaarden geen korting van de uitkering wordt toegepast over het deel van het pensioen dat de (gewezen) deelnemer tot 1 januari 2011 in de PVL heeft opgebouwd. Voor een uitgebreide omschrijving van de overgangsregeling verwijzen wij naar bijlage A van dit jaarverslag.

8.4 Deelnemerspopulatie

In onderstaande tabel is een mutatieoverzicht opgenomen met de ontwikkelingen in het deelnemersbestand.

(in aantal personen)	Actief	Arbeids- ongeschikt	Ingegaan OP/NP*	Slapers	Totaal
Deelnemers per 1 januari 2018	6.827	40	4.012	823	11.702
Indiensttredingen	485	-	-	-25	460
Uitdiensttredingen	-160	-	-	154	-6
Pensionering	-94	-	113	-19	-
Overlijden	-12	-	-98	-1	-111
Overige mutaties	-1	-	33	-4	28
Deelnemers per 31 december 2018	7.045	-	4.060	928	12.073

* OP/NP = Ouderdoms-/nabestaandenpensioen

De groei van het deelnemersbestand in het verslagjaar is vooral te verklaren door het toegenomen aantal deelnemers dat in dienst is van Stichting Katholiek Onderwijs Aruba en het Land Aruba. De toename van het aantal pensioengerechtigden ligt in lijn met de vergrijzing en de stapsgewijze verhoging van de AOV-leeftijd.

8.5 Ontwikkeling leeftijdsverwachting

Om in te schatten hoeveel pensioen APFA in de toekomst zal moeten uitkeren aan de deelnemers en gepensioneerden gebruikt APFA sterftetabellen waarmee de gemiddelde levensverwachting wordt bepaald. De sterftetabellen van APFA zijn gebaseerd op de basistabel van het Centraal Bureau voor de Statistiek met een correctiefactor om deze aan te laten sluiten op de ervaringssterfte van het deelnemersbestand van APFA. Verder houden deze nieuwe tabellen ook rekening met de verwachte toekomstige levensverwachting van de deelnemers.

De sterftegrondslagen zijn conform het daartoe vastgestelde beleid in het verslagjaar opnieuw getoetst en prudent bevonden.

8.6 Rekenrente

Voor het vaststellen van de waarde van de pensioenverplichtingen maakt APFA gebruik van een vaste rekenrente. De gehanteerde rekenrente is een combinatie van 4% voor de voorwaardelijk geïndexeerde pensioenen en 4,5% voor de niet-geïndexeerde pensioenen. APFA toetst conform het daartoe vastgestelde beleid jaarlijks of de gehanteerde rekenrentes nog prudent zijn. Deze toetsing heeft ertoe geleid dat beide rekenrentes in het verslagjaar ongewijzigd blijven.

Gegeven de dalende tendens van de binnenlandse renteniveaus, blijft het bestuur kritisch kijken naar de aannames in het rekenrentebeleid zodat deze blijven aansluiten bij de toekomstvisie van APFA met betrekking tot o.a. de ontwikkeling van de (herbeleggings)rente.

9. Uitvoeringskosten

Voor het uitvoeren van de pensioenregeling maakt APFA jaarlijks kosten. Deze kosten zijn in twee hoofdcategorieën te onderscheiden: kosten van het pensioenbeheer en kosten van het vermogensbeheer.

Pensioenbeheer

De kosten van het pensioenbeheer (ook wel "pensioenuitvoeringskosten" genoemd) bestaan uit o.a. de kosten voor administratie, communicatie, extern advies, bestuur en toezicht. De pensioenuitvoeringskosten worden deels gedekt door de vrijval uit de voorziening voor excassokosten. Dit zijn kosten die APFA maakt om de pensioenen te kunnen uitkeren. De hoogte daarvan is afhankelijk van de feitelijke uitkeringen gedurende het jaar.

In 2018 bedroeg de vrijval uit de voorziening voor excassokosten Afl. 2,3 miljoen. De resterende kosten van Afl. 9,6 miljoen werden gedekt door een kostenopslag in de premie. Op basis van de gefactureerde premie in 2018 bedroeg deze opslag Afl. 11,1 miljoen. Dit resulteerde in een positieve marge op kosten van Afl. 1,5 miljoen.

Het fonds verleende in 2018 geen premiekorting en paste eveneens geen terugstorting toe.

Vermogensbeheer

De kosten van het buitenlands vermogensbeheer bestaan uit drie componenten: de vergoeding voor fiduciair management, de beheerkosten van de beleggingsfondsen en de kosten van de custodian. Deze kosten worden in mindering gebracht op het behaalde rendement op de buitenlandse beleggingsportefeuille.

De totale kosten bedroegen in 2018 circa 0,48% ($\pm$ Afl. 2,6 miljoen) van het gemiddeld belegd vermogen. Daarvan bedroegen de kosten van fiduciair management circa 0,22% ($\pm$ Afl. 1,2 miljoen), de kosten van de custodian circa 0,03% (Afl. 0,2 miljoen), en de beheerkosten van de beleggingsfondsen circa 0,23% ($\pm$ Afl. 1,2 miljoen). Uitgedrukt in basispunten zijn de vermogensbeheerkosten in 2018 met 8 basispunten gedaald ten opzichte van 2017. Deze daling werd veroorzaakt doordat de beleggingscategorie "obligaties uit opkomende landen" uit de portefeuille is gehaald.

Het bestuur onderschrijft het belang van kostenbeheersing en blijft hiervoor aandacht hebben. De hoogte van de kosten heeft invloed op het rendement van de beleggingen en daardoor ook op de resultaten van het pensioenfonds als geheel.

FOR IDENTIFICATION
PURPOSES ONLY
Related to auditor's
report dated June 25, 2019

Deloitte. *imf*
Oranjestad, Aruba

Verslag van de Raad van Toezicht

Verslag van de Raad van Toezicht

De directie van APFA heeft de jaarrekening en de daarbij behorende toelichtingen over het verslagjaar 2018, na controle door Deloitte Dutch Caribbean, aan de Raad van Toezicht (hierna: "de Raad") voorgelegd. Conform artikel 16 lid 3c van de statuten van APFA heeft de Raad de jaarrekening, mede aan de hand van de door Deloitte Dutch Caribbean afgegeven controleverklaring, vastgesteld. Wij verklaren het eens te zijn met de gepresenteerde jaarrekening 2018, de bijbehorende toelichting en met het gestelde in het Bestuursverslag.

Toezicht

De Raad houdt volgens haar statutaire taak toezicht op het beleid en beheer door de directie en op de algemene zaken binnen APFA waaronder een adequate risicobeheersing en een evenwichtige belangenbehartiging. De Raad richt zich bij de vervulling van haar taak op het belang van APFA en ziet erop toe dat APFA handelt ten behoeve van al haar belanghebbenden. De taken van de Raad bestaan uit hoofd- en bijzondere taken. Deze zijn vastgelegd in de statuten.

De Raad is verantwoordelijk voor de kwaliteit van haar eigen functioneren. De in verband hiermee opgestelde regels ten aanzien van de individuele en collectieve verantwoordelijkheden, taken en bevoegdheden van de Raad zijn nader beschreven in het Raadsreglement. Daarbij geldt dat in geval van strijdigheid tussen bepalingen in het Raadsreglement en bepalingen van de statuten, de laatste prevaleren.

De aan de Raad volgens de statuten opgedragen taken zijn in het verslagjaar tijdig en volledig uitgevoerd, wat heeft bijgedragen tot doelmatigheid van het toezicht. Om het toezicht te kunnen uitoefenen, is tijdige en betrouwbare managementinformatie noodzakelijk. De Raad heeft in 2018 opnieuw de beschikking gehad over onder andere de volgende rapportages:

- periodieke rapportages van de directie o.a. op het gebied van de beleggingen en de begroting;
- kwartaal performancerapportages van de fiduciaire manager;
- kwartaal compliance rapportages van de custodian;
- kwartaalrapportages van bevindingen van de Internal Auditor;
- kwartaalrapportages van de Compliance Officer.

Raadsvergaderingen

De Raad heeft in het verslagjaar 13 reguliere vergaderingen gehouden. Naast deze vergaderingen heeft de Raad met de raadscommissies periodiek vergaderd. Het opkomstpercentage van raadsleden voor de genoemde raadsvergaderingen en de mate waarin zij in deze vergaderingen participeerden waren in 2018 – evenals in voorgaande jaren – zeer hoog.

Leden van de Raad zijn in 2018 ook aanwezig geweest op de kwartaalbijeenkomsten die door APFA zijn gehouden voor de vakbonden en werkgevers en op de Algemene Deelnemersvergadering van APFA die in september 2018 werd gehouden.

Beleidsstukken

De Raad toetst periodiek of de inhoud van de APFA Fondsdocumenten overeenkomt met de door wet- en regelgeving voorgeschreven kaders. De Raad voert deze taak uit door middel van het beoordelen en goedkeuren van de door de directie uitgevoerde revisie van de Fondsdocumenten. Elk jaar vinden revisies plaats: in 2018 heeft dit plaatsgevonden ten aanzien van de navolgende fondsdocumenten:

- Het Integriteitsbeleid (waarbij o.a. de tekst van de Gedragscode is herzien en uitgebreid);
- Reglement voor de directie;
- Reglement voor de Raad van Toezicht;
- Reglement voor de Audit- en Riskmanagementcommissie;
- Reglement voor de Beleggingscommissie;
- Reglement voor de Belonings- en wervingscommissie.

Commissies van de Raad van Toezicht

De Raad heeft in het verslagjaar goed gebruik gemaakt van de raadscommissies. De adviezen van deze commissies zijn door de Raad meegenomen in haar overwegingen bij de totstandkoming van de raadsbesluiten en in de adviezen aan de directie. Een raadscommissie is in principe samengesteld uit leden van de Raad, maar ook externe deskundigen kunnen lid zijn van een commissie, zoals dat in de Commissie van Beroep en de Beleggingscommissie het geval is. Overigens is in 2018 de samenstelling van de Beleggingscommissie gewijzigd vanwege het vertrek van één van de (twee) externe leden. Voor de samenstelling van de raadscommissies wordt verder verwezen naar bijlage D van dit jaarverslag.

Geschiktheid en zelfevaluatie

Op basis van het Geschiktheidsbeleid bevordert de Raad actief het niveau van de kennis, vaardigheden en professioneel gedrag van de individuele raadsleden en de Raad als collectief. Hierdoor streeft de Raad ernaar om de kwaliteit van het toezicht op goed niveau te houden.

In 2018 hebben de raadsleden diverse opleidingen en trainingen gevolgd op het gebied van o.a. institutioneel vermogensbeheer, riskmanagement en governance.

De door de CBA Pension Fund Guidelines voorgeschreven zelfevaluatie van de Raad over het jaar 2018, zal in het derde kwartaal van 2019 plaatsvinden onder leiding van externe deskundigen. De in 2018 gesignaleerde verbeterpunten zijn verwerkt in een actieplan. Onderwerpen die naar voren kwamen, waren onder andere de wens van de Raad om jongere professionals in de Raad op te kunnen nemen en het verbeteren van de communicatie met de 'achterban'. Inmiddels zijn er twee jongere professionals tot de Raad toegetreden en de communicatie met de achterban wordt door kwartaalvergaderingen met vakbonden en werkgevers bewerkstelligd.

De Raad evalueert en beoordeelt ook het functioneren van de directeuren. De doelstelling en de daaraan verbonden prestatiecriteria worden vastgelegd in een prestatiecontract. De Raad wordt in dit traject ondersteund door de Belonings- en wervingscommissie, die gedurende 2018 periodieke functionerings- en beoordelingsgesprekken met de directeuren heeft gevoerd. De beoordeling van de directeuren over de door hen in 2018 geleverde prestaties heeft plaatsgevonden in het tweede kwartaal van 2019.

De Raad is van oordeel dat de directie van APFA als goed bestuur heeft gefunctioneerd en haar werk zorgvuldig en met grote ijver heeft gedaan; het jaarplan is naar behoren uitgevoerd. Bij de uitvoering van

diverse projecten heeft de directie zich laten ondersteunen door externe deskundigen, maar zij behield zelf de verantwoordelijkheid ten aanzien van het inrichten van het beleid en de uitvoering daarvan.

Naleving gedragscode

Evenals andere APFA betrokkenen dienden de leden van de Raad de 'verklaring tot naleving gedragscode' af te geven. Alle raadsleden hebben deze verklaring ondertekend en vullen jaarlijks de vragenlijst in die behoort bij de Gedragscode. De Compliance Officer heeft naar aanleiding van de ingevulde vragenlijsten geen bijzonderheden geconstateerd.

Honorering

De leden van de Raad ontvangen een vaste vergoeding voor hun werkzaamheden. In 2018 is de honorering niet gewijzigd en was als volgt: de voorzitter van de Raad ontvangt een vaste vergoeding van Afl. 51.000 op jaarbasis en de overige raadsleden ontvangen Afl. 42.000 op jaarbasis.

De Raad is van mening dat de huidige honorering in overstemming is met de doelstellingen van APFA en passend is gelet op de omvang en organisatie van APFA. De honorering staat in redelijke verhouding tot de gedragen verantwoordelijkheid, de aan de functie gestelde geschiktheidseisen en het tijdsbeslag. De externe leden van de Commissie van Beroep en de Beleggingscommissie ontvangen ook een vergoeding voor hun lidmaatschap die naar de mening van de Raad marktconform is.

Samenstelling van en wijzigingen in de samenstelling van de Raad en Raadscommissies

De Raad is samengesteld uit vijf leden waar van één wordt benoemd door de Minister van Financiën namens Land Aruba, twee leden namens de bij APFA aangesloten vakbonden en één lid namens de aangesloten ("Aangewezen") werkgevers. De Raad benoemt een onafhankelijk deskundige tot haar voorzitter.

In zelfevaluaties heeft de Raad opgemerkt dat zij behoefte had om jongere professionals in haar midden op te nemen. Om de kring van potentiële kandidaten voor het Raadslidmaatschap uit de bedoelde groep te vergroten, zijn de statuten van APFA in maart 2018 gewijzigd. Dit heeft het voor werknemers van Aangewezen werkgevers mogelijk gemaakt om zich kandidaat te stellen. Dit was op grond van "onverenigbaarheid" tot dan toe niet mogelijk.

In 2018 is de samenstelling van de Raad en de Beleggingscommissie gewijzigd. Voor wat de Raad betreft, liep de zittingstermijn van de heer J.H. (Huub) Driessen in 2018 af. Na de in juli 2018 gehouden verkiezingen hebben de vakbonden de heer H.M.C. (Herbert) Beukenboom benoemd tot lid van de Raad van Toezicht. Wij danken de heer Driessen voor de belangrijke bijdrage die hij met zijn kennis en ervaring aan de Raad en APFA heeft geleverd.

Ook de (tweede) zittingstermijn van de heer P.E. (Eddy) Croes verliep eind 2018. De heer Croes was door de Minister van Financiën namens Land Aruba benoemd. Omdat op het moment van de expiratie van de zittingstermijn van de heer Croes de Minister nog geen nieuw lid in de Raad heeft benoemd, was de heer Croes bereid om zolang aan te blijven. In maart 2019 is de heer Croes opgevolgd door mevrouw I.M.M. (Ivi) Hernandez-Swaen. De Raad is de heer Croes bijzonder erkentelijk voor zijn inzet voor de Raad en het pensioenfonds gedurende een groot aantal jaren. Hij heeft met zijn kennis, bestuurlijke ervaring en inzicht een zeer belangrijke bijdrage geleverd aan de ontwikkeling van APFA.

Oordeel

Gezien de inhoud van de verstrekte documenten, de in de vergaderingen gegeven toelichtingen en antwoorden op aanvullende vragen, is de Raad van oordeel dat de directie de aan haar toebedeelde taken goed en naar behoren heeft uitgevoerd op basis van een evenwichtig beleid.

De Raad heeft vastgesteld dat directie, management team en medewerkers van APFA de vele verschillende uitdagingen in 2018 voortvarend en met deskundigheid hebben omgezet in goede resultaten. De Raad is hun daarvoor dankbaar.

De Raad van Toezicht,
25 juni 2019

A handwritten signature in blue ink, appearing to read 'E.L. Farro', written over a horizontal line.

E.L. Farro
Voorzitter

FOR IDENTIFICATION
PURPOSES ONLY
Related to auditor's
report dated June 25, 2019

Deloitte. *imf*
Oranjestad, Aruba

Jaarrekening

Balans van APFA

na resultaatbestemming, in 1.000 Afl.

	Toelichting	2018	2017
ACTIVA			
Vaste activa			
Materiële vaste activa	1	10.156	10.426
Beleggingen			
Vastgoedbeleggingen	2	39.317	38.871
Financiële activa tegen geamortiseerde kostprijs	3.1	1.573.289	1.542.008 ¹
Financiële activa tegen reële waarde	3.2	1.107.110	1.088.133
		2.719.716	2.669.012
Vorderingen en overlopende activa			
Vorderingen uit pensioenactiviteiten	4	21.623	45.843
Vorderingen uit beleggingsactiviteiten	5	21.053	17.587
Liquide middelen	6	49.861	62.259
		92.537	125.689
Totaal activa		2.822.409	2.805.127
PASSIVA			
Eigen vermogen	7	191.895	213.394
Voorziening pensioenverplichtingen	8	2.618.206	2.581.177
Schulden en overige passiva	9	12.308	10.556
Totaal passiva		2.822.409	2.805.127

De bijbehorende toelichting vormt een integraal onderdeel van de jaarrekening.

¹ Aangepast in lijn met de presentatie van het huidige verslagjaar (zie toelichting no. 3.1).

Totaalresultaat van APFA

in 1.000 Afl.

	Toelichting	2018	2017
Baten			
Premiebijdragen	12	70.410	64.504
Beleggingsresultaten	13	66.422	195.643 ²
Overige baten	14	1.624	443 ²
Totaal baten		138.456	260.590
Lasten			
Wijziging voorziening pensioenverplichtingen	15	37.029	34.242
Pensioenuitkeringen	16	111.514	109.006
Pensioenuitvoeringskosten	17	11.941	12.520
Totaal lasten		160.484	155.768
Resultaat		-22.028	104.822
Financiële baten en lasten		529	164
Totaal resultaat		-21.499	104.986
'Other Comprehensive Income' (OCI)		-	-
Totaal resultaat inclusief OCI		-21.499	104.986

De bijbehorende toelichting vormt een integraal onderdeel van de jaarrekening.

² Bepaalde vergelijkende bedragen zijn gereclassificeerd naar 'overige baten' ter afstemming op de presentatie van het huidige verslagjaar (zie toelichting no. 13 en 14).

Kasstroomoverzicht van APFA

in 1.000 Afl.

	Toelichting	2018	2017
Kasstroom uit operationele activiteiten			
Ontvangen premiebijdragen, inkoopsommen en duurtetoelagen		143.943	112.743
Ontvangen interest en commissie		84.499	84.590
Overige beleggingsopbrengsten		1.657	1.672
Betaalde pensioenuitkeringen en duurtetoelagen		-159.355	-157.577
Betaalde pensioenuitvoeringskosten		-10.383	-12.668
		60.361	28.760
Kasstroom uit investeringsactiviteiten			
Ontvangen interest, dividend en commissie	13	23.614	18.347
Gerealiseerde resultaten op beleggingen	13	15.575	16.578
Netto aankoop van beleggingen		-109.042	-37.085
Investerings in materiële vaste activa	1	-349	-126
Betaalde brokerskosten	13	-2.557	-2.353
		-72.759	-4.639
Mutatie geldmiddelen		-12.398	24.121
Saldo geldmiddelen per 1 januari	6	62.259	38.138
Saldo geldmiddelen per 31 december	6	49.861	62.259

De bijbehorende toelichting vormt een integraal onderdeel van de jaarrekening.

Toelichting behorende tot de jaarrekening

I Algemeen

Stichting Algemeen Pensioenfonds Aruba (APFA), gevestigd en kantoorhoudende te Seroe Blanco nr. 4 in Aruba, is opgericht op 29 april 2005. De Landsverordening privatisering APFA (LPA) gepubliceerd in het afkondigingblad van Aruba AB 2005 no. 2 regelt o.a. de intrekking van de Landsverordening oprichting Algemeen Pensioenfonds (AB 1995 no. GT 28) en de overgang van de vermogensbestanddelen en het personeel van de publiekrechtelijke rechtspersoon Algemeen Pensioenfonds van Aruba naar APFA. Conform het Landsbesluit van 28 april 2005 werd besloten dat de LPA, met uitzondering van de artikelen 2, 6, 12 tot en met 18 en 22, eerste lid, onderdelen b, c en d, in werking trad met ingang van 29 april 2005.

APFA voert het Nieuw Pensioen Reglement 2014 (NPR 2014) uit. Dit pensioenreglement is per 1 januari 2014 ingevoerd en heeft het voormalige Nieuw Pensioen Reglement 2011 (NPR 2011) vervangen. De opgebouwde rechten en aanspraken van de (gewezen) deelnemers en het vermogen in het NPR 2011 zijn ingebracht in het NPR 2014.

Per 1 januari 2015 is het Nieuw Pensioen Reglement 2005 (NPR 2005) samengevoegd met het NPR 2014, waarbij de rechten en aanspraken van de (gewezen) deelnemers en het vermogen van het NPR 2005 zijn ingebracht.

Het NPR 2014 is een middelloonregeling met voorwaardelijke indexatie. Voor een gedetailleerder uitleg over de pensioenregeling verwijzen wij naar bijlage A van dit jaarverslag.

APFA voert voor het Land Aruba de overgangsregeling NPR 2014 uit. De overgangsregeling NPR 2014 maakt voor voormalige deelnemers aan de Pensioenverordening Landsdienaren vervroegde pensionering mogelijk zonder dat het pensioen actuariael wordt verlaagd. De overgangsregeling wordt in tegenstelling tot de pensioenregeling op omslagbasis gefinancierd. Dit betekent dat op het moment van vervroegde pensioeningang van een rechthebbende, de bijbehorende kostendeckende koopsom aan APFA moet worden betaald. APFA vervult voor deze regeling uitsluitend een administratieve functie en houdt daarom voor deze regeling geen vermogen en geen voorziening aan.

Tot slot voert APFA voor de aangesloten werkgevers de duurtetoeslagregeling uit. Ook voor deze regeling vervult APFA uitsluitend een administratieve functie: de duurtetoeslaguitkeringen worden door APFA aan de rechthebbenden uitbetaald en worden door APFA direct bij de werkgevers in rekening gebracht. APFA houdt daarom voor deze regeling geen vermogen en geen voorziening aan.

Directie

APFA wordt in en buiten rechte vertegenwoordigd door de directie, bestaande uit minimaal twee en hoogstens drie directeuren. Indien het rechtshandelingen betreft die een belang van Afl. 30.000 niet te boven gaan, wordt APFA vertegenwoordigd door iedere directeur afzonderlijk en voor rechtshandelingen boven Afl. 30.000 door twee directeuren gezamenlijk handelend.

De directie is verantwoordelijk voor de dagelijkse leiding van het pensioenfonds, het optimaliseren van werkprocessen, de managementrapportage en het uitvoeren van het beleid. De wijze van besluitvorming en vastlegging van de bevoegdheden zijn opgenomen in de Statuten en nader uitgewerkt in een Directiereglement.

De directie is 46 keer bijeengekomen in het verslagjaar (2017: 49 keer).

Raad van Toezicht

De directie staat onder toezicht van een Raad van Toezicht, bestaande uit vijf leden. De samenstelling van de Raad van Toezicht is gebaseerd op het principe van pariteit. Dit betekent dat de werkgevers en de werknemers ieder twee leden benoemen in de Raad van Toezicht. Deze vier leden stellen een onafhankelijke deskundige aan als voorzitter. De leden van de Raad van Toezicht worden benoemd voor de duur van vier jaar. De leden kunnen eenmaal worden herbenoemd voor een periode van vier jaar.

De Raad van Toezicht houdt toezicht op de directie en op de algemene gang van zaken in het pensioenfonds. Onderdeel van de taken van de Raad van Toezicht zijn o.a. het benoemen van de leden van de directie, het functioneren als adviseur en klankbord voor de directie en het goedkeuren van o.a. het pensioenreglement, het jaarverslag en het beleggingsbeleid. De wijze van besluitvorming en vastlegging van de bevoegdheden zijn opgenomen in de Statuten en nader uitgewerkt in een Raadsreglement.

De Raad van Toezicht is 13 keer bijeengekomen in het verslagjaar (2017: 11 keer).

De Raad van Toezicht wordt bijgestaan door de Audit- en Risk Management Commissie, Belonings- en Wervingscommissie, Commissie van Beroep en Beleggingscommissie.

Audit- en Risk Management Commissie

Deze commissie heeft een toezichhoudende functie op onder meer: de werking van de interne risicobeheersing- en controlesystemen, waaronder het toezicht op de naleving van de relevante wet- en regelgeving en gedragscodes, de financiële informatieverschaffing en het functioneren van de interne financiële verslaglegging en de naleving van aanbevelingen en opmerkingen van de interne controleur en externe accountants. In 2018 heeft de commissie 6 keer vergaderd (2017: 7 keer).

Belonings- en Wervingscommissie

Deze commissie ondersteunt de Raad van Toezicht bij de aanstelling van directeuren en het doen van een voorstel inzake hun bezoldiging, het jaarlijks vaststellen van de prestatiecriteria voor directeuren, de beoordeling van de realisatie hiervan en het opmaken van het remuneratierapport. In 2018 heeft de commissie 9 keer vergaderd (2017: 19 keer).

Commissie van Beroep

Deze commissie adviseert over geschillen tussen APFA en een werkgever, een deelnemer, een gewezen deelnemer, hun rechtverkrijgende of een ander die naar het oordeel van de commissie in zijn rechten jegens APFA getroffen. Het betreft geschillen inzake fondsbesluiten die zijn genomen krachtens de Statuten en pensioenreglementen en die niet van algemene strekking zijn. In 2018 heeft de commissie 4 keer vergaderd (2017: 6 keer).

Beleggingscommissie

De taak van deze commissie is het adviseren van de Raad van Toezicht en het ondersteunen van de besluitvorming van de Raad van Toezicht op het gebied van het beleggingsbeleid. De beleggingscommissie toetst tevens of het beleggingsbeleid naar behoren wordt uitgevoerd en doet daarover ieder kwartaal verslag aan de Raad van Toezicht. In 2018 heeft de commissie 7 keer vergaderd (2017: 4 keer). Naast deze vergaderingen heeft de commissie 5 keer met de Raad van Toezicht vergaderd.

II Financiële positie

Beoordeling financiële positie

APFA valt onder toezicht van de Centrale Bank van Aruba (CBA). Hiermee zijn het wettelijk kader, zoals vastgelegd in de Landsverordening Ondernemingspensioenfondsen, de actuariële richtlijnen van de CBA en de solvabiliteitsrichtlijnen van de CBA van toepassing op het fonds. De solvabiliteit van het pensioenfonds wordt gemeten aan de hand van de dekkingsgraad, die wordt gedefinieerd als de verhouding tussen de waarde van het pensioenvermogen (bezittingen minus kortlopende schulden) en de waarde van de voorziening pensioenverplichtingen. Deze definitie is uitgedrukt in de volgende formule (1):

$$\text{bruto-dekkingsgraad} = \frac{\text{bezittingen} - \text{kortlopende verplichtingen}}{\text{voorziening pensioenverplichtingen}} \times 100\%$$

Teneinde te voorkomen dat de dekkingsgraad als gevolg van een waardedaling van de beleggingen op enig moment op een te laag niveau terecht komt, dient het pensioenfonds tevens een weerstandsvermogen ('buffer') aan te houden. Het aanhouden van een weerstandsvermogen betekent dat de definitie van de dekkingsgraad (formule 1) wordt aangepast conform formule (2):

$$\text{netto-dekkingsgraad} = \frac{\text{bezittingen} - \text{kortlopende verplichtingen} - \text{weerstandsvermogen}^*}{\text{voorziening pensioenverplichtingen}} \times 100\%$$

* De berekening van het weerstandsvermogen wordt nader toegelicht op pagina 47 van deze jaarrekening.

Vanaf boekjaar 2018 dient het fonds ingevolge het voorschrift van de CBA openstaande vorderingen ouder dan 90 dagen in de dekkingsgraadberekening buiten beschouwing te laten. Tot 2018 werden deze vorderingen volgens de gangbare definitie van het pensioenvermogen meegenomen in de dekkingsgraadberekening.

Conform de solvabiliteitsrichtlijnen van de CBA dient zowel de bruto- als de netto-dekkingsgraad minimaal 100% te bedragen. Indien het pensioenfonds hieraan niet voldoet, geldt een hersteltermijn van maximaal 5 jaar om een bruto-dekkingsgraad van 100% te bereiken en een hersteltermijn van maximaal 15 jaar om een netto-dekkingsgraad van 100% te bereiken.

Eind 2018 bedraagt de bruto-dekkingsgraad van de NPR 2014-regeling 106,7%. De voorziening pensioenverplichtingen, zoals opgenomen in toelichting 8 van deze jaarrekening, wordt volledig gedekt door de aanwezige middelen. Er is derhalve geen sprake van een dekkingstekort.

De netto-dekkingsgraad bedraagt per eind 2018 97,2% waardoor er wel sprake is van een reservetekort. Daarmee voldoet het NPR 2014 niet aan de buffer die door de CBA wordt vereist om eventuele tegenvallende beleggingsresultaten op te vangen. Conform de richtlijnen van de CBA dient de netto-dekkingsgraad uiterlijk per 1 januari 2029 100% te bedragen.

III Belangrijkste grondslagen voor waardering en resultaatbepaling en schattingswijzigingen

Presentatie en opstelling

Het pensioenfonds stelt zijn jaarrekening op in overeenstemming met de internationale grondslagen voor financiële verslaggeving (International Financial Reporting Standards, IFRS). De financiële verslagen zijn opgesteld op grond van de historische kosten conventie, waarbij de volgende activa en verplichtingen zijn gewaardeerd tegen reële waarde en waarbij de waardeveranderingen in het resultaat worden verantwoord:

- Vastgoedbeleggingen (direct);
- Financiële activa gewaardeerd tegen reële waarde;
- De voorziening pensioenverplichtingen.

Kritische schattingen ten aanzien van toegepaste "accounting policies"

Het opstellen van de jaarrekening in overeenstemming met IFRS vereist dat de directie (in)schattingen maakt die de in de jaarrekening en toelichting opgenomen bedragen kunnen beïnvloeden. Bij het opstellen van deze jaarrekening is gebruikgemaakt van schattingen en veronderstellingen die van invloed zijn op de gerapporteerde activa, passiva, baten en lasten. Dit is het geval bij het bepalen van de voorziening pensioenverplichtingen en bij de waardering van niet-beursgenoteerde beleggingen. Achteraf kan blijken dat de gehanteerde waarde afwijkt van de feitelijke waarde.

Er vonden in het boekjaar geen schattingswijzigingen plaats.

Vergelijkende cijfers

Vergelijkende cijfers zijn waar nodig aangepast in lijn met de presentatie van het huidige verslagjaar.

Functionele en presentatievaluta

De posten in de jaarrekening worden gewaardeerd met inachtneming van de valuta van de economische omgeving waarin APFA zijn bedrijfsactiviteiten voornamelijk uitoefent (de functionele valuta). De jaarrekening is opgesteld in Arubaanse florin (Afl.); dit is zowel de functionele als de presentatievaluta van APFA. De Arubaanse florin is gekoppeld aan de U.S. dollar tegen een vaste koers van 1 dollar = 1,79 Arubaanse florin.

Transacties, vordering en schulden

Transacties in vreemde valuta gedurende de verslagperiode zijn in de jaarrekening verwerkt tegen de koers op transactiedatum.

Monetaire activa en passiva in vreemde valuta worden omgerekend in de functionele valuta tegen de koers per balansdatum. Winsten en verliezen op wisselkoersen worden verwerkt via de staat van baten en lasten.

Niet-monetaire activa die volgens de verkrijgingsprijs worden gewaardeerd in een vreemde valuta worden omgerekend tegen de wisselkoers op de transactiedatum. Niet-monetaire activa die volgens de actuele waarde worden gewaardeerd in een vreemde valuta worden omgerekend tegen de wisselkoers op het moment waarop de actuele waarde werd bepaald.

Verandering in waarderingsgrondslagen en toelichtingen volgens IFRS

De International Accounting Standards Board (IASB) heeft gewijzigde standaarden en interpretaties uitgebracht, die met ingang van boekjaar 2018 van toepassing zijn.

- IFRS 9, Financiële instrumenten (verplicht met ingang van 1 januari 2018); deze standaard vervangt bijna het geheel van de richtlijnen van IAS 39. Voor APFA zijn onder IFRS specifieke regels voorgeschreven in IAS 26, Administratieve verwerking en verslaggeving door pensioenregelingen. De classificatie en waardering van financiële activa van APFA valt daarom buiten de scope van IFRS 9. Hiermee heeft de introductie van IFRS 9 geen (significante) invloed gehad op het eigen vermogen en het resultaat van het fonds.
- IFRS 15, Omzetverantwoording klantcontracten (verplicht met ingang van 1 januari 2018); deze standaard vervangt IAS 18 en IAS 11 en introduceert een nieuw concept van opbrengstverantwoording. De door APFA ontvangen premiebijdragen van de aangesloten werkgevers en de beleggingsopbrengsten van financiële instrumenten vallen buiten de scope van IFRS 15. De introductie van IFRS 15 heeft daarom geen invloed gehad op het eigen vermogen en het resultaat van het fonds.

Het pensioenfonds heeft geen nieuwe standaarden, interpretaties en wijzigingen van bestaande standaarden vrijwillig vervroegd toegepast die pas met ingang van de jaarrekening 2019 boekjaar 2019 of later verplicht zijn. De volgende standaarden zullen in de komende jaren worden ingevoerd:

- IFRS 16, Leases (verplicht met ingang 1 januari 2019).
- IFRS 17, Verzekeringscontracten (verplicht met ingang van 1 januari 2021).

De activiteiten van het pensioenfonds vallen buiten de scope van bovenstaande nieuwe standaarden, interpretaties en wijzigingen van bestaande standaarden. De introductie van deze standaarden zal daarom geen (significante) effect hebben op het eigen vermogen en het resultaat van het fonds.

Materiële vaste activa

Bedrijfsgebouwen en -terreinen worden gewaardeerd tegen verkrijgingsprijs plus bijkomende kosten of vervaardigingsprijs onder aftrek van lineaire afschrijvingen gedurende de geschatte toekomstige gebruiksduur. Op terreinen wordt niet afgeschreven. Er wordt rekening gehouden met de bijzondere waardeverminderingen die op balansdatum worden verwacht (zie ook 'bijzondere waardevermindering').

Overige vaste activa worden gewaardeerd tegen verkrijgings- of vervaardigingsprijs inclusief direct toerekenbare kosten, onder aftrek van lineaire afschrijvingen gedurende de verwachte toekomstige gebruiksduur en bijzondere waardeverminderingen. De vervaardigingsprijs bestaat uit de aanschaffingskosten van grond- en hulpstoffen en kosten die rechtstreeks toerekenbaar zijn aan de vervaardiging inclusief installatiekosten.

Uitgaven die gemaakt worden na de eerste verwerking dienen als (onderdeel van) de kostprijs van het materieel vast actief te worden verwerkt indien het waarschijnlijk is dat de toekomstige prestatie-eenheden met betrekking tot het actief zullen toekomen aan de rechtspersoon en de kosten van het actief betrouwbaar kunnen worden vastgesteld. De boekwaarde van vervangen onderdelen wordt gedesinvesteerd. Alle overige kosten van herstel en onderhoud worden in de staat van baten en lasten verwerkt.

Op terreinen wordt niet afgeschreven. Op de overige activa wordt lineair afgeschreven tot een restwaarde van 10% over de volgende geschatte economische levensduur:

- Kantoorgebouw 10-30 jaar
- Inventaris 2-5 jaar

De ingeschatte restwaarde en economische levensduur worden op elke balansdatum beoordeeld en indien nodig gewijzigd. Een actief wordt direct afgewaardeerd naar de realiseerbare waarde indien de boekwaarde hoger is dan de ingeschatte realiseerbare waarde (zie ook 'bijzondere waardevermindering'). Baten of lasten die voortvloeien uit desinvesteringen worden in de staat van baten en lasten verwerkt.

Bijzondere waardeverminderingen van vaste activa

Het pensioenfonds beoordeelt of er aanwijzingen zijn dat een vast actief aan een bijzondere waardevermindering onderhevig kan zijn. Indien dergelijke indicaties aanwezig zijn, wordt de realiseerbare waarde van het actief vastgesteld. Indien het niet mogelijk is de realiseerbare waarde voor het individuele actief te bepalen, wordt de realiseerbare waarde bepaald van de kasstroomgenererende eenheid waartoe het actief behoort. Van een bijzondere waardevermindering is sprake als de boekwaarde van een actief hoger is dan de realiseerbare waarde; de realiseerbare waarde is de hoogste van de opbrengstwaarde en de bedrijfswaarde.

Indien wordt vastgesteld dat een bijzondere waardevermindering die in het verleden verantwoord is niet meer bestaat of is afgenomen, dan wordt de toegenomen boekwaarde van de desbetreffende activa niet hoger gesteld dan de boekwaarde die bepaald zou zijn indien geen bijzondere waardevermindering voor het actief zou zijn verantwoord.

Vastgoedbeleggingen

Vastgoedbeleggingen zijn onroerende zaken die worden aangehouden om huuropbrengsten of waardeveranderingen, of beide, te realiseren. Vastgoedbeleggingen, waaronder begrepen vastgoedbeleggingen in ontwikkeling, worden bij eerste verwerking tegen verkrijgings- of vervaardigingsprijs gewaardeerd en daarna tegen actuele waarde. De invulling van deze actuele waarde, zijnde de reële waarde, wordt gebaseerd op de taxatiewaarde in verhuurde staat, vastgesteld op basis van partieel roulerende taxaties, uitgevoerd door externe deskundigen. De taxatiewaarde wordt op elke balansdatum opnieuw door het pensioenfonds beoordeeld en indien nodig gewijzigd. Waardeveranderingen van vastgoedbeleggingen worden verwerkt in de staat van baten en lasten. Op vastgoedbeleggingen wordt niet afgeschreven.

Verwijderen van de balans ('derecognition')

Een financieel actief wordt niet langer in de balans opgenomen indien het recht op de verwachte toekomstige kasstromen van het individuele actief is vervallen of is overgedragen en APFA alle of nagenoeg alle rechten op economische voordelen en alle of nagenoeg alle risico's met betrekking tot het individuele actief heeft overgedragen.

Financiële vaste activa

Het pensioenfonds classificeert haar financiële vaste activa in twee (2) categorieën: financiële activa gewaardeerd tegen geamortiseerde kostprijs en financiële activa gewaardeerd tegen reële waarde. Financiële beleggingen met een vaste inkoopwaarde en constant rendement tot de vervaldatum die zijn verworven om de pensioenverplichtingen of bepaalde onderdelen daarvan te matchen, worden geclassificeerd als "financiële activa gewaardeerd tegen geamortiseerde kostprijs". In deze categorie vallen o.a. lokale staats- en bedrijfsobligaties, onderhandse leningen, hypothecaire leningen en termijndeposito's.

Alle overige financiële beleggingen worden geclassificeerd als "financiële activa gewaardeerd tegen reële waarde". Hieronder vallen o.a. aandelen en participaties aandelenfondsen, participaties staats- en bedrijfsobligatiefondsen, participaties indirect vastgoedfondsen, cash en overige.

Het fonds gaat geen directe transacties aan waarbij gebruik wordt gemaakt van short sales, leverage en/of derivaten zoals opties, futures of warrants. Binnen de onderliggende beleggingsstrategieën van de fiduciair manager kan dit wel het geval zijn. Echter, APFA heeft duidelijke afspraken gemaakt hieromtrent en dit wordt dan ook gecontroleerd door de custodian.

Verwerking en waardering

Reguliere aan- en verkopen van financiële vaste activa worden verwerkt op de transactiedatum – de datum waarop het pensioenfonds de verplichting aangaat om het financiële instrument te kopen of te verkopen. Financiële activa tegen geamortiseerde kostprijs worden initieel gewaardeerd tegen reële waarde plus transactiekosten. Vervolgens wordt deze categorie gewaardeerd tegen de geamortiseerde kostprijs ('*ultimate redemption value*'), gebaseerd op de contante waarde van de toekomstige kasstromen, waarbij de effectieve rentevoet van het financiële actief zoals die is bepaald bij de eerste verwerking van het instrument wordt toegepast.

Financiële activa gewaardeerd tegen reële waarde worden initieel gewaardeerd tegen reële waarde en transactiekosten worden verwerkt in de staat van baten en lasten. Vervolgens wordt deze categorie opnieuw gewaardeerd tegen reële waarde.

- Voor aandelen-, obligatie- en indirect vastgoedfondsen wordt de beurswaarde van de beleggingen gehanteerd.
- Voor private equity wordt de reële waarde gebruikt zoals aangeleverd door de desbetreffende assetmanager.
- Voor aandelen die niet op actieve markten zijn genoteerd, wordt gebruikgemaakt van een waarderingmodel dat intern is ontwikkeld. Dit model wordt voor zover mogelijk geïjkt met feitelijke transacties om ervoor te zorgen dat uitkomsten betrouwbaar zijn.

Waardeveranderingen van financiële activa tegen reële waarde worden verwerkt in de staat van baten en lasten. Dividendopbrengsten worden verantwoord in de staat van baten en lasten als opbrengsten uit beleggingen in het jaar waarin het recht op het dividend is ontstaan.

Bijzondere waardevermindering van financiële vaste activa

Het pensioenfonds beoordeelt op iedere balansdatum of er objectieve aanwijzingen zijn dat een financieel vast actief aan een bijzondere waardevermindering onderhevig is. Er is alleen sprake van een bijzondere waardevermindering als er objectief bewijs is van een of meer gebeurtenissen na de initiële verantwoording die invloed hebben op de verwachte toekomstige kasstromen van het individuele actief of de groep van activa waar dit betrouwbaar van kan worden ingeschat.

Bewijs van een bijzondere waardevermindering kunnen indicaties zijn dat de debiteuren of een groep van debiteuren financiële moeilijkheden ervaren, betalingsachterstanden van interest of aflossingen, de kans dat ze failliet worden verklaard of dat er andere financiële regelingen getroffen worden en of er aanwijsbaar lagere toekomstige kasstromen worden verwacht door bijvoorbeeld slechte economische omstandigheden.

Tegen reële waarde opgenomen financiële activa waarvoor waardeveranderingen zijn verwerkt in de staat van baten en lasten worden niet onderworpen aan een toets op bijzondere waardeverminderingen. In de reële waarde van deze activa komen mogelijke bijzondere waardeverminderingen al tot uitdrukking.

Bij financiële activa die gewaardeerd zijn tegen geamortiseerde kostprijs wordt de omvang van de bijzondere waardevermindering bepaald als het verschil tussen de boekwaarde van het actief en de best mogelijke schatting van de toekomstige kasstromen, contant gemaakt tegen de effectieve rentevoet van het financiële actief zoals die is bepaald bij de eerste verwerking van het instrument. Indien er sprake is van vaste rente voor

bepaalde tijd, dan wordt de huidige effectieve rente gehanteerd. Het waardevermindingsverlies dat daarvoor opgenomen was, dient te worden teruggenomen indien de afname van de waardevermindering verband houdt met een objectieve gebeurtenis na afboeking. De terugname wordt beperkt tot maximaal het bedrag dat nodig is om het actief te waarderen op de geamortiseerde kostprijs op het moment van de terugname, als geen sprake geweest zou zijn van een bijzondere waardevermindering. Het teruggenomen verlies wordt in de staat van baten en lasten verwerkt.

Vorderingen en overlopende activa

De vorderingen en overlopende activa bestaan uit o.a. premievorderingen en duurtetoeslagen, te vorderen eenmalige bijstorting en koopsommen, overige vorderingen en liquide middelen in de balans. Vorderingen staan onder vlottende activa indien ontvangst wordt verwacht binnen een jaar. Vorderingen worden bij eerste verwerking gewaardeerd tegen de reële waarde van de tegenprestatie. Vervolgens worden deze gewaardeerd tegen de geamortiseerde kostprijs. Voorzieningen wegens oninbaarheid worden in mindering gebracht op de boekwaarde van de vordering.

Liquide middelen

Liquide middelen bestaan uit kas- en banksaldi en andere direct opvraagbare tegoeden met een oorspronkelijke looptijd van drie maanden of minder. Waardering geschiedt tegen nominale waarde.

Voorzieningen

In het algemeen wordt er in de balans een voorziening verwerkt wanneer er sprake is van een in rechte afdwingbare of feitelijke verplichting van APFA als gevolg van een gebeurtenis in het verleden en het waarschijnlijk is dat voor de afwikkeling van die verplichting een uitstroom van middelen nodig is. Indien het effect daarvan materieel is, worden de voorzieningen vastgesteld door de verwachte toekomstige kasstromen contant te maken met behulp van een disconteringsvoet die een afspiegeling is van de actuele markttransacties van de tijds waarde van geld en, indien nodig, van de specifieke risico's van de verplichting.

Voorziening pensioenverplichtingen

De voorziening voor pensioenverplichtingen (VPV) is berekend op basis van de contante waarde van de opgebouwde rechten (opgebouwde rechtenmethode) overeenkomstig de beschreven regels in de actuariële en bedrijfstechnische nota ABTN. Bij de berekening worden diverse aannames gedaan, onder meer inzake sterfte, rekenrente en kosten. De gebruikte aannames in verband met pensioen zijn gebaseerd op zo goed mogelijke inschattingen, rekening houdend met marges voor nadelige afwijkingen.

Voor de waardering van de VPV wordt uitgegaan van de volgende veronderstellingen:

Grondslagen

Laatste mutatedatum	30 november 2018.*
Overlevingstafels	Aruba-tafels 2005-2014, gebaseerd op sterftewaarnemingen door het Centraal Bureau Statistiek Aruba. De tafel wordt toegepast in combinatie met fondsspecifieke ervaringssterfte en sterftetrend. Ervaringssterfte: vormgegeven door middel van leeftijdsafhankelijke correctiefactor. Voor mannen een procentuele correctie tot de leeftijd van 60 jaar van 92% en daarna lineair oplopend tot 100% bij leeftijd 100 en voor vrouwen een procentuele correctie tot de leeftijd van 60 jaar van 79% en daarna lineair oplopend tot 100% bij leeftijd 100. Sterftetrend: vormgegeven door middel van generatietafels. Voor het eerste jaar voor leeftijden 0 – 80 een sterftetrend gelijk aan 2% en voor leeftijden 80 – 100 neemt de sterftetrend lineair af naar 0%. Vervolgens neemt de sterftetrend voor de toekomst binnen 15 jaar lineair af naar 1%. En tot slot neemt de sterftetrend in de volgende 35 jaar lineair af naar 0%.
Rekenrente	4% voor voorwaardelijk geïndexeerde pensioenaanspraken en 4,5% voor niet-geïndexeerde aanspraken. De gehanteerde methodiek is conform de actuariële richtlijnen van de CBA.
Gehuwdheid	Actieven en premievrijen (uitruilbaar en niet-uitruilbaar): onbepaald partnersysteem gebaseerd op de Nederlandse CBS-partnergegevens van 2016. Gepensioneerde deelnemers: bepaald partnersysteem.
Latent wezenpensioen	3% opslag op de VPV voor actieven en premievrijen.
Leeftijdsvaststelling	1 ^e dag van de geboortemaand (voor iedere deelnemer).
Leeftijdsverschil	3-jaar leeftijdsverschil tussen man en vrouw (man ouder dan vrouw).
Kosten	2% opslag voor toekomstige uitvoeringskosten.

---

* Het pensioenfonds hanteert het beleid dat bestandsmutaties die door het fonds ontvangen zijn vóór 30 november worden verwerkt in het desbetreffende boekjaar; mutaties die later worden ontvangen worden verwerkt in het volgende boekjaar.

Bij de vaststelling van de voorziening pensioenverplichtingen wordt geen rekening gehouden met toekomstige voorwaardelijke indexatie. Conform het beleid van APFA wordt de beslissing over eventuele toeslagverlening per 1 januari 2019 genomen na de vaststelling van de jaarcijfers over 2018.

Voor toekomstige arbeidsongeschikte deelnemers wordt ook geen voorziening gehouden. De kosten van het direct laten ingaan van het bereikbaar ouderdomspensioen vanaf invalidering en het uitkeren van een overbruggingspensioen tussen de datum van arbeidsongeschiktheid en de pensioenleeftijddeelnemers worden gedekt door een opslag voor arbeidsongeschiktheidsrisico in de premie.

De overgangsregeling NPR 2014 en duurtetoeslagregeling die APFA voor de aangesloten werkgevers uitvoert, worden op omslagbasis gefinancierd. APFA houdt daarom voor deze regelingen geen voorziening pensioenverplichtingen aan.

Schulden en overlopende passiva

Schulden worden geclassificeerd als kortlopend indien betaling binnen een jaar dient plaats te vinden. Schulden worden bij eerste verwerking gewaardeerd tegen de reële waarde en na eerste verwerking tegen de geamortiseerde kostprijs.

Premiebaten

De premiebedragen worden verwerkt in het jaar dat de werkgevers melding hebben gemaakt van de deelnemers aan APFA. De pensioenpremie wordt jaarlijks door APFA vastgesteld op basis van de actuariële en bedrijfstechnische nota van het NPR 2014.

Boeterente

In de financieringsovereenkomsten met de werkgevers is overeengekomen dat indien de premiebijdragen niet tijdig worden voldaan, een jaarlijks boeterente is verschuldigd. Deze boeterente is gelijk aan de wettelijke rente die geldig is voor het lopende kalenderjaar. Indien de wettelijke rente lager is dan de vereiste actuariële rendementseis, dan wordt de boeterente op basis van de vereiste actuariële rendementseis in rekening gebracht.

Opbrengst beleggingen

Interest- en huuropbrengsten uit beleggingen worden toegerekend aan de periode waarop ze betrekking hebben. Dividendopbrengsten uit beleggingen worden verantwoord in de staat van baten en lasten als opbrengsten uit beleggingen in het jaar waarin het recht op het dividend is ontstaan. De gerealiseerde resultaten worden bepaald door van de verkoopprijs de kostprijs af te trekken. De kostprijs is gebaseerd op het 'eerst in, eerst uit'-beginsel (fiffo). Ongerealiseerde resultaten worden veroorzaakt door waardeveranderingen van de effecten die niet verkocht zijn gedurende het boekjaar.

Lasten

Lasten worden toegerekend aan de periode waarop ze betrekking hebben. De kosten voor het buitenlandse vermogensbeheer worden niet als pensioenuitvoeringskosten verantwoord, maar worden in mindering gebracht op het behaalde rendement in het buitenland. De kosten voor het binnenlandse vermogensbeheer worden wel verantwoord als pensioenuitvoeringskosten.

Pensioenregeling Personeel

Het personeel van APFA heeft pensioentoezeggingen op basis van het NPR 2014, die geadmistreerd wordt door APFA. Deze regeling is een multi-werkgeversregeling waarbij de activa en passiva van het fonds niet verder per werkgever kunnen worden gesplitst. Naar aanleiding hiervan wordt de regeling conform IFRS verwerkt als een toegezegde-bijdrageregeling.

Winstbelasting

APFA is een rechtspersoon die op basis van Artikel 2 Landsverordening Winstbelasting niet onderworpen is aan winstbelasting.

Schattingen van de reële waarde

Schattingen van de actuele waarde zijn een momentopname, gebaseerd op de marktomstandigheden en de beschikbare informatie over het financiële instrument. Deze schattingen zijn van nature subjectief en bevatten onzekerheden en een oordeelsvorming en kunnen daarom niet met precisie worden vastgesteld. Op basis van

deze verscheidenheid en gradaties in waarderingsmethoden dienen de beleggingen te worden ingedeeld naar drie verschillende waarderingsniveaus.

- Niveau 1** Waardering op basis van beursgenoteerde prijs voor identieke activa.
De reële waarde van deze categorie is gebaseerd op beursgenoteerde prijzen per de balansdatum. Hieronder wordt verstaan dat deze prijzen direct en regelmatig beschikbaar zijn en deze prijzen zijn gebaseerd op daadwerkelijke en 'at arm's length'-transacties.
- Niveau 2** Waardering op basis van andere input dan niveau 1 die zichtbaar is (direct of indirect) met betrekking tot het actief.
De reële waarde van deze categorie is vastgesteld op basis van waarderingsmethodieken. Hierbij wordt zoveel mogelijk uitgegaan van zichtbare marktgegevens en zo min mogelijk van bedrijfsspecifieke schattingen. Wanneer alle significante input is gebaseerd op zichtbare marktgegevens, dan valt het actief in deze categorie. Indien dit niet het geval is, dan valt het actief onder niveau 3.
- Niveau 3** Waardering op basis van input die niet gebaseerd is op zichtbare marktgegevens.
In deze categorie zijn financiële activa opgenomen waarvan voor meer dan een significant deel de reële waarde gebaseerd wordt op de taxatiewaarde in verhuurde staat, vastgesteld op basis van partieel roulerende taxaties, uitgevoerd door externe deskundigen. Op basis van managementevaluatie is het overige deel van de reële waarde bepaald met behulp van een waarderingsmethodiek uitgaande van de 'purchase price' en waarbij rekening wordt gehouden met ontwikkelingen op de markt. Resultaten door wijziging in reële waarde worden in de staat van baten en lasten verantwoord.

Onderstaande tabel geeft een overzicht van de beleggingen per waarderingsmethode.

Per 31 december 2018 in 1.000 Afl.				
	Niveau 1	Niveau 2	Niveau 3	Totaal
Vastgoedbeleggingen	-	-	39.317	39.317
Financiële activa gewaardeerd tegen reële waarde	1.051.807	-	55.303	1.107.110
	1.051.807	-	94.620	1.146.427
Per 31 december 2017				
Vastgoedbeleggingen	-	-	38.871	38.871
Financiële activa gewaardeerd tegen reële waarde	1.044.027	-	44.106	1.088.133
	1.044.027	-	82.977	1.127.004

Toelichting op het kasstroomoverzicht

Het kasstroomoverzicht is opgesteld volgens de directe methode. De geldmiddelen in het kasstroomoverzicht bestaan uit alle liquide middelen, inclusief de middelen die aangehouden worden voor beleggingstransacties. Kasstromen in U.S. dollar zijn omgerekend tegen een vaste koers van 1 dollar = 1,79 Arubaanse florin.

Risicobeheer

Inleiding

De belangrijkste doelstelling van het fonds is het op lange termijn veiligstellen van de nominale pensioenaanspraken en pensioenrechten, alsmede het streven naar het toekennen van indexatie van de opgebouwde pensioenaanspraken van de actieven, de ingegane pensioenen en premievrije pensioenaanspraken. Om deze doelstelling te bereiken, is het van belang dat de beleggingsresultaten van het pensioenfonds op lange termijn, binnen aanvaardbare risico's, zo hoog mogelijk zijn. Het fonds wordt bij het beheer van de pensioenverplichtingen en de financiering daarvan geconfronteerd met verschillende risico's. Het belangrijkste risico voor het fonds betreft het solvabiliteitsrisico, ofwel het risico dat het fonds niet beschikt over voldoende vermogen ter dekking van de pensioenverplichtingen. De solvabiliteit wordt gemeten zowel op basis van algemeen geldende normen alsook op basis van de specifieke normen die door de CBA worden opgelegd.

Het solvabiliteitsrisico is de combinatie van beleggingsrisico's en actuariële risico's.

- *Beleggingsrisico*

Conform de beleggingsstrategie houdt het fonds posities aan in een aantal financiële instrumenten, die zowel marktgenoteerde als niet-marktgenoteerde beleggingen betreffen. Als gevolg van de beleggingsactiviteiten wordt het fonds geconfronteerd met risico's gerelateerd aan de financiële instrumenten en de markt waarin het fonds actief is. De risico's die het fonds onderkent zijn (a) marktrisico, (b) kredietrisico, (c) liquiditeitsrisico en (d) kapitaalbeheer.

- (a) *Marktrisico*

Marktrisico omvat de mogelijkheden voor winst of verlies en omvat o.a. het prijs(koers)risico, het valutarisico en het renterisico. Het beheer van het marktrisico heeft tot doel de marktriscopositie binnen aanvaardbare grenzen te houden teneinde een optimaal rendement te behalen.

- Prijs(koers)risico*

Het fonds loopt prijs(koers)risico over beleggingen die in de balans als 'financiële vaste activa met verwerking van waardeveranderingen via de staat van baten en lasten' zijn opgenomen. Hieronder vallen o.a. aandelen, participaties in aandelenfondsen, participaties in staats- en bedrijfsobligatiefondsen, alternatieve beleggingsfondsen en participaties indirect vastgoedfondsen. Het prijsrisico is het risico van waardewijzigingen door de ontwikkeling van marktprijzen die veroorzaakt worden door factoren gerelateerd aan een individuele belegging, de uitgevende instelling of generieke factoren die inherent zijn aan het beleggen in dit soort financiële activa.

Met betrekking tot de beheersing van het prijs(koers)risico bevatten de beleggingsrichtlijnen van het fonds onder meer bepalingen omtrent:

- De minimum- en maximumallocatie van de beleggingscategorie;
- De afwijkingen ('spreading') van de effecten t.o.v. de benchmarks;
- De maximale afwijking in duratie voor vastrentende waarden t.o.v. van de benchmark;
- Een minimale 'credit rating' voor vastrentende waarden, alsmede de additionele voorwaarden waaronder er een lager minimum kan gelden.

- Valutarisico*

Valutarisico is het risico dat de waarde van beleggingen in vreemde valuta verslechtert als gevolg van veranderingen van vreemde valutakoersen. De buitenlandse beleggingen van APFA behelzen beleggingsfondsen die zijn geadministreerd in U.S. dollar. De Arubaanse florin is gekoppeld aan de U.S.

dollar. Echter, de afzonderlijke beleggingsfondsen kunnen beleggingen in vreemde valuta hebben anders dan in U.S. dollar. Afhankelijk van de beleggingsstrategie van deze afzonderlijke beleggingsfondsen en de kosten wordt het valutarisico al dan niet gehedged.

Renterisico

Renterisico is het risico dat fluctuaties – als gevolg van ontoereikende afstemming tussen rentegevoelige activa en passiva op het gebied van rentelooptijden en rentevoet – leiden tot ongewenste effecten op de balans en het resultaat. Bij APFA worden de pensioenverplichtingen niet gebaseerd op de marktrente, maar op een berekende 'vaste' rekenrente. In de richtlijnen van de CBA wordt aangegeven dat in beginsel een rekenrente van maximaal 4% gehanteerd mag worden. Bij regelingen zonder enige toezegging omtrent indexatie kan een hogere rekenrente worden toegepast. Tegen die achtergrond heeft APFA een eigen raamwerk ontwikkeld voor de vaststelling van de rekenrente. Dit raamwerk is gebaseerd op een interne risicovrije curve voor zowel de binnenlandse als de buitenlandse beleggingsportefeuille. De interne curve is het gewogen gemiddelde van de verwachte rendementen van de afzonderlijke beleggingscategorieën, waarbij de gewichten gebaseerd zijn op de actuele compositie van de totale beleggingsportefeuille. De berekende 'vaste' rekenrente is gelijk aan de discontovoet die de contante waarde van de pensioenverplichtingen verdisconteert tegen de interne curve.

Conform het rekenrentebeleid van APFA komt de rekenrente in het verslagjaar uit op 4,33% voor de voorwaardelijk geïndexeerde aanspraken en 4,48% voor de niet-geïndexeerde aanspraken. In overeenstemming met de richtlijnen van de toezichthouder, heeft APFA de rekenrente voor de geïndexeerde aanspraken gehandhaafd op 4%. Voor de niet-geïndexeerde aanspraken is de rekenrente naar boven afgerond op 4,5%.

De beleggingen in lokale vastrentende waarden worden geadmistreerd op geamortiseerde kostprijs, waardoor het effect van het renterisico niet op de balans zichtbaar is. Leningen met een rente die niet gedurende de gehele looptijd vaststaat, leiden tot een kasstroomrenterisico. Van de totale onderhandse leningen per eind 2018 ad Afl. 669.202.000 (eind 2017: Afl. 710.722.000) had Afl. 187.800.000 (eind 2017: Afl. 200.490.000) een vaste rente voor bepaalde looptijd en Afl. 481.402.000 (eind 2017: Afl. 510.232.000) een vaste rente voor gehele looptijd. Indien de rente op leningen met een vaste rente voor bepaalde looptijd in het verslagjaar tien basispunten hoger/lager zou zijn geweest, met constant gebleven overige variabelen, zou het resultaat boekjaar Afl. 191.145 (2017: Afl. 209.370) hoger/lager zijn geweest als gevolg van de hogere/lagere renteopbrengsten op leningen met een vaste rente voor bepaalde looptijd.

De rente op de binnenlandse leningen varieert o.a. op basis van vraag en aanbod. Gezien het geringe handelsvolume wordt het rente-effect beperkt verdisconteerd in een marktprijs. Daarnaast zijn er geen mogelijkheden om het binnenlandse renterisico adequaat af te dekken.

De beleggingen in buitenlandse vastrentende waarden worden wel geadmistreerd op marktwaarde. Het renterisico dat hierbij wordt gelopen is dat de waarde van de vastrentende beleggingen verslechtert als gevolg van rentestijgingen. Dit risico wordt gemitigeerd door de looptijd van deze vastrentende waarden te verkorten.

(b) Kredietrisico

Kredietrisico is het risico van financiële verliezen voor het fonds als gevolg van faillissement of betalingsonmacht van tegenpartijen waarop het fonds vorderingen heeft. Hierbij kan onder meer worden gedacht aan partijen die (obligatie)leningen uitgeven, banken waar deposito's worden geplaatst etc.

De beheersingsmaatregelen met betrekking tot het kredietrisico zijn onder meer als volgt:

- APFA belegt in gerenommeerde partijen waardoor dit risico in zekere mate beperkt wordt;
- Individuele beleggingen (binnenlandse markt) worden vooraf getoetst of zij voldoen aan de minimale solvabiliteitsratio's, current ratio's en debt service ratio's;
- De kredietwaardigheid van de onderhandse leningen wordt met behulp van een kredietscore geëvalueerd en actief gemonitord;
- Op de hypotheekaanvragen worden krediet- en risicoanalyses uitgevoerd conform het acceptatiebeleid;
- Leningsachterstanden worden gemonitord en er wordt zorg gedragen voor een adequate opvolging van incassering van gelden; en
- Door het eisen van voldoende zekerheden bij financieringen wordt het risico teruggebracht naar een beheersbaar niveau. De belangrijkste zekerheden voor leningen zijn hypotheekrecht op percelen, cessie van vorderingen en cessie van de rechten op roerende goederen en op inventaris.

De (onderhandse en hypothecaire) leningen die een betalingsachterstand hebben worden in de hiernavolgende tabel gespecificeerd.

Per 31 december 2018				
in 1.000 Afl.				
	Onderhandse leningen 2018	Onderhandse leningen 2017	Hypothecaire leningen 2018	Hypothecaire leningen 2017
Leningen noch achterstallig noch voorzien	669.202	710.722	242.223	237.685
Leningen achterstallig doch niet voorzien	-	-	2.666	2.418
Leningen achterstallig en (deels) voorzien	-	-	2.994	2.039
	669.202	710.722	247.883	242.142
Voorziening voor oninbaarheid *	-	-	-271	-330
	669.202	710.722	247.612	241.812

* De voorziening voor oninbaarheid woninghypotheken wordt jaarlijks bepaald en geldt voor alle hypotheken die eind 2018 meer dan 90 dagen in achterstand zijn. De voorziening wordt per hypotheek berekend (totaal uitstaande schuld minus contante waarde van het onderpand) en de totale voorziening die getroffen wordt is de som van de voorziening per hypotheek.

De delinquency ratio van de hypothecaire leningen en onderhandse leningen bedraagt respectievelijk 3,4% en 0% (2017: respectievelijk 3,0% en 0%). De belangrijkste zekerheden voor de onderhandse leningen (m.u.v. de overheidsleningen) zijn: hypotheekrecht op de panden en terreinen, cessie van de rechten op roerende goederen en op inventaris, cessie van vorderingsrechten en verpanding van aandelen.

(c) Liquiditeitsrisico

Liquiditeitsrisico is het risico dat het fonds niet over voldoende liquide financiële middelen beschikt om te voldoen aan de betalingsverplichtingen. Het liquiditeitsrisico is vooral zichtbaar in het niet tijdig kunnen voldoen van directe betalingsverplichtingen van het fonds. De directe betalingsverplichtingen van het

fonds kunnen bestaan uit operationele kosten, pensioenuitkeringen en/of beleggingsverplichtingen. Het fonds maakt gebruik van een standaard kasstroommodel om dit risico te beheersen.

Daarnaast houdt het fonds een minimale kasreserve aan die is gebaseerd op het kunnen voldoen van twee (2) maanden aan pensioenuitkeringen en operationele kosten.

(d) Kapitaalbeheer

APFA belegt de ingelegde pensioenpremies om beleggingsopbrengsten te generen. APFA hanteert het stelsel van kapitaaldekking, dat inhoudt dat het vermogen van het fonds te allen tijde voldoende dient te zijn om alle huidige en toekomstige pensioenen te kunnen betalen. Daarvoor beschikt de directie over een aantal beleidsinstrumenten, te weten het premiebeleid, het beleggingsbeleid, het indexatiebeleid en het kortingsbeleid. De keuze en toepassing van beleidsinstrumenten vindt plaats na uitvoerige analyses ten aanzien van te verwachten ontwikkelingen van de verplichtingen en de financiële markten.

Binnen het financiële beleid wordt ook rekening gehouden met een buffer (weerstandsvermogen) om fluctuaties in het vermogen ten gevolge van (tegenvallende) beleggingsresultaten op te vangen. Ter bepaling van het weerstandsvermogen wordt de zogenoemde "asset-risk" methode gehanteerd zoals voorgeschreven in de solvabiliteitsrichtlijnen van de CBA. De "asset-risk"-methode houdt in dat aan elke beleggingscategorie een risicofactor wordt toegewezen gerelateerd aan de risicograad van de beleggingen. De hiernavolgende tabel toont de berekening van het weerstandsvermogen per ultimo 2018.

Beleggingscategorieën geldbedragen in 1.000 Afl.			Uitstaande saldo	Risico- factor	Weerstandsv- vermogen
Overheidsobligaties			699.168	0%	-
Bedrijfsobligaties	S&P	Moody's			
"Highest quality"	AAA	Aaa	54.017	1%	540
"High strong credit quality"	AA	Aa2	31.508	5%	1.575
"Upper medium grade quality"	A	A2	86.018	10%	8.602
"Medium & low grade quality"	BBB	Baa2	161.328	20%	32.266
"Lower quality"			74.921	100%	74.921 *
Termijndeposito's			220.000	0%	-
Hypothecaire leningen			247.612	2%	4.952
Leningen op schuldbekentenis			636.703	5%	31.835
Aandelen (gewone/preferente)			411.492	20%	82.298
Onroerend goed eigendom			39.317	10%	3.932
Onroerend participaties			57.633	10%	5.763
Te vorderen pensioenpremies (<= 90 dagen)			5.119	0%	-
Te vorderen van werkgever(s) uit andere hoofde dan pensioenpremies (<= 90 dagen)			9.871	0%	-
Te vorderen beleggingsopbrengsten (≤90 dagen)			8.799	0%	-
Overige vorderingen en overlopende activa			2.322	0%	-
Gebouwen en terreinen			9.746	10%	975
Andere vaste bedrijfsmiddelen			410	35%	143
Liquide middelen			49.861	0%	-
Totaal			2.805.845		247.802

* Concentratielimiet <= 25% van de buitenlandse vastrentende portefeuille verspreid over verschillende fondsmanagers.

- *Actuarieel risico*

De pensioenverplichtingen worden in de tijd weergegeven door middel van een schatting van de toekomstige uitgaande kasstromen. Het verplichtingenrisico uit zich in de actuariële resultaten, indien de actuariële aannames en veronderstellingen niet overeenkomen met de werkelijkheid. Dit risico wordt gemitigeerd door het periodiek evalueren en zo nodig aanpassen van de rekenrente, de levensverwachting van de deelnemers (het langlevensrisico) of wijzigingen in invaliderings- en revalideringskansen.

Gevoeligheidsanalyse van de netto-dekkingsgraad voor wijzigingen in de actuariële en economische parameters.

Veranderingen in de actuariële en economische parameters kunnen de schattingen significant beïnvloeden. De hiernavolgende tabellen tonen de gevoeligheid van de netto-dekkingsgraad bij een wijziging van de rekenrente en afwijking van het rendement.

Effect rekenrente

De gehanteerde rekenrente voor het vaststellen van de voorziening pensioenverplichtingen is een combinatie van 4,0% voor actieven en 4,5% voor degenen die per 31 december 2010 onder de Pensioenverordening Landsdienaren inactief waren.

Onderstaande tabel toont de effecten op de netto-dekkingsgraad (DG) indien de gehanteerde rekenrentes met 0,5% of 1,0% verlaagd zouden worden. In de bovenste regel van de tabel staat de netto-dekkingsgraad per ultimo 2018 (97,2%).

<u>Gevoeligheidsanalyse DG</u>	
Rekenrente	Netto-DG
4,0% & 4,5%	97,2%
3,5% & 4,0%	90,4%
3,0% & 3,5%	83,8%

Effect rendement

Voor het boekjaar 2018 is een verwacht beleggingsrendement van 4,5% begroot. In het verslagjaar is een nettorendement van 2,4% behaald op het pensioenvermogen.

Onderstaande tabel toont de effecten op de netto-dekkingsgraad indien in het verslagjaar het verwacht rendement van 4,5% was behaald in plaats van 2,4%. Daarbij worden ook de effecten op de netto-dekkingsgraad getoond bij een afwijking van het rendement met 5%.

<u>Gevoeligheidsanalyse DG</u>	
Rendement	Netto-DG
9,5% (5% hoger)	104,6%
4,5%	99,4%
-/- 0,5% (5% lager)	94,5%

Het effect van 1% extra rendement bedraagt $\pm 1,0$ procentpunt op de netto-dekkingsgraad.

Verbonden partijen

Een verbonden partij is een partij die:

- a. Direct of indirect via een of meerdere tussenpersonen een relatie met de entiteit heeft waarin zeggenschap bestaat of onder gezamenlijke zeggenschap valt van de entiteit of een invloed van betekenis uitoefent op de entiteit of gezamenlijke zeggenschap uitoefent op de entiteit;
- b. Een geassocieerde deelneming is;
- c. Een joint venture is waarin de entiteit optreedt als deelnemer in de joint venture;
- d. Een sleutelpositie heeft in het management van de entiteit of haar moedermaatschappij;
- e. Deel uitmaakt van de nauwe familieleden van de fysieke personen aangeduid onder a) of d);
- f. Een pensioenfonds is van de entiteit of zijn verbonden partijen;
- g. Een bij de pensioenregeling aangesloten werkgever.

APFA kent de volgende verbonden partijen:

- Stichting Onroerend Goed Aruba (SOGA): Tussen APFA en SOGA bestaat een relatie van verbonden partijen waarbij APFA invloed van betekenis kan uitoefenen op het beleid van SOGA. APFA heeft een totaalbelang van 46,2% in vier (4) consortiumleningen die door de AIB Bank N.V. als consortiumleider verstrekt zijn aan SOGA. De leningen zijn gesloten onder reguliere condities. Voor een uiteenzetting van de transacties en balansen eind 2018 verwijzen wij naar de toelichting 3.1.2 in dit jaarverslag.
- Key management bestaande (op balansdatum) uit 7 personen die sleutelposities hebben in de directie van APFA en Raad van Toezicht die toezicht uitoefent op het beleid van de directie van APFA. Voor een uiteenzetting van de transacties en balansen eind 2018 verwijzen wij naar diverse toelichtingen in dit jaarverslag.
- 28 aangesloten werkgevers per ultimo 2018. Voor een nadere specificatie verwijzen wij naar bijlage B van deze jaarrekening.

IV Balans van APFA

(in 1.000 Afl.)

1 Materiële vaste activa

De materiële vaste activa bestaan uit het kantoorgebouw, de inventaris en de bedrijfsauto's. Het kantoorgebouw is gevestigd op het eigendomsterrein van APFA te Seroe Blanco. De totale oppervlakte van dit terrein bedraagt 24.535 m², waarvan 10.000 m² wordt toegerekend tot het kantoorgebouw. Het overige deel van het terrein (14.535 m²) is opgenomen als vastgoedbelegging voor een bedrag van Afl. 2,8 miljoen.

Onderstaande tabel toont de mutaties en de boekwaardes van de materiële vaste activa aan.

	Kantoor- gebouw	Inventaris en bedrijfsauto's	Totaal 2018	Totaal 2017
Boekwaarde per 1 januari:				
Aanschafwaarde	17.260	7.235	24.495	24.369
Cumulatieve afschrijvingen	-7.372	-6.697	-14.069	-13.411
	9.888	538	10.426	10.958
Mutaties:				
Investeringen	247	102	349	126
Afschrijvingen	-309	-230	-539	-578
Afschrijvingen verhuurd deel kantoorgebouw	-80	-	-80	-80
	-142	-128	-270	-532
Boekwaarde per 31 december:				
Aanschafwaarde	17.507	7.337	24.844	24.495
Cumulatieve afschrijvingen	-7.761	-6.927	-14.688	-14.069
	9.746	410	10.156	10.426

2 Vastgoedbeleggingen

De vastgoedbeleggingen bestaan uit bedrijfsgebouwen, terreinen en projecten in uitvoering. APFA heeft twee panden in Aruba die verhuurd worden aan derden. De huurcontracten zijn gesloten voor een periode van respectievelijk 2 en 7 jaar en hebben een opzeggingstermijn van respectievelijk 3 en 6 maanden. De maandelijkse huurprijzen bedragen respectievelijk Afl. 29.385 en Afl. 20.930. Beide panden zijn gewaardeerd tegen marktwaarde op basis van taxatierapporten niet ouder dan 3 jaar.

Daarnaast heeft APFA dertien (13) terreinen in Aruba in zijn bezit. De terreinen zijn gewaardeerd tegen marktwaarde op basis van taxatierapporten niet ouder dan 3 jaar.

Het verloop van de post vastgoedbeleggingen is als volgt:

	Bedrijfsgebouwen	Terreinen	Totaal 2018	Totaal 2017
Stand per 1 januari	7.011	31.860	38.871	38.922
Verkopen	-	-	-	-21
Mutatie reële waarde	-	-	-	-30
Activering ontwikkelingskosten	-	446	446	-
Stand per 31 december	7.011	32.306	39.317	38.871

In de post bedrijfsgebouwen is een cumulatieve waardeverandering voor Afl. 3,3 miljoen inbegrepen.

3.1 Financiële activa tegen geamortiseerde kostprijs

In de onderstaande tabel zijn de financiële activa tegen geamortiseerde kostprijs nader gespecificeerd.

	2018	2017
Arubaanse staatsobligaties	436.475	425.816
Onderhandse leningen	669.202	710.722
Hypothecaire leningen	247.612	241.812
Termijndeposito's	220.000	163.658
	1.573.289	1.542.008

3.1.1 Arubaanse staatsobligaties

Het verloop van deze beleggingen is als volgt:

	2018	2017
Stand per 1 januari	425.816	354.316
Aankopen	30.421	111.562
Aflossingen	-19.762	-40.062
Stand per 31 december	436.475	425.816

De Arubaanse staatsobligaties zijn als volgt te specificeren:

	Interest %	31 december 2018	31 december 2017
Vervaldatum binnen 1 jaar:			
• 28 december 2010 – 28 december 2018	4,00%	-	7.912
• 28 december 2010 – 28 december 2018	4,00%	-	650
• 26 maart 2008 – 26 maart 2018	7,125%	-	6.000
• 28 mei 2008 – 28 mei 2018	7,00%	-	5.000
• 25 februari 2009 – 25 februari 2019	6,75%	32.618	32.618
• 6 oktober 2009 – 6 oktober 2019	6,25%	10.000	10.000
		42.618	62.180
Vervaldatum na 1 jaar:			
• 16 december 2009 – 16 december 2021	6,50%	30.000	30.000
• 28 december 2010 – 28 december 2022	5,25%	14.033	14.033
• 29 september 2011 – 29 september 2024	4,50%	3.750	3.750
• 21 december 2011 – 21 december 2024	5,45%	40.000	40.000
• 11 november 2011 – 11 november 2025	5,50%	45.000	45.000
• 22 juni 2011 – 22 juni 2023	5,15%	8.715	8.715
• 22 juni 2011 – 22 juni 2026	5,35%	4.543	4.543
• 22 juni 2011 – 22 juni 2026	5,35%	39.500	39.500
• 27 december 2012 – 27 december 2022	5,50%	23.760	23.760
• 20 juni 2013 – 20 juni 2026	5,50%	4.375	4.375
• 27 december 2013 – 27 december 2028	5,50%	38.755	38.755
• 27 september 2016 – 27 september 2026	4,75%	8.205	8.205
• 24 februari 2017 – 24 februari 2027	4,25%	65.000	65.000
• 25 augustus 2017 – 25 augustus 2027	4,50%	38.000	38.000
• 15 juni 2018 – 15 juni 2033	5,75%	30.221	-
		393.857	363.636
		436.475	425.816

De credit rating van het Land Aruba is BBB+ volgens Standard & Poor en BBB- volgens Fitch Ratings.

3.1.2 Onderhandse leningen

Het verloop van deze beleggingen is als volgt:

	2018	2017
Stand per 1 januari	710.722	740.105
Verstrekkingsen	21.408	72.365
Ontvangen aflossingen	-62.928	-101.748
Stand per 31 december	669.202	710.722

De onderhandse leningen zijn als volgt te specificeren:

	Looptijd	Interest	Hoofdsom	31-12-2018	31-12-2017
Lening u/g AIB Bank N.V. ("bulletpayment")	5-7 jaar	4,5%-5,0%	65.000	55.000	65.000
Lening u/g A.I.B. Vastgoed N.V.	22 jaar	6,25%	18.266	-	-
Lening u/g APA N.V. (consortiumlening AIB Bank N.V.)	18 jaar	5,0%	15.034	13.708	11.368
Lening u/g ASTEC N.V.	22 jaar	5,5%	53.500	44.491	45.911
Lening u/g N.V. Elmar Handelmaatschappij (consortiumlening CIBC Bank (NA) N.V.)	10 jaar	5,25%	9.637	8.433	9.637
Lening u/g Ritz Carlton Hotel (consortiumlening AIB Bank N.V.)	20 jaar	6,0%	107.547	67.130	69.750
Lening u/g Setar N.V.	7 jaar	5,25%-5,50%	30.110	12.904	17.206
Lening u/g Stichting Onroerend Goed Aruba (SOGA) (consortiumlening AIB Bank N.V.), een verbonden partij	27 jaar	6,5%-8,0%	155.678	139.580	128.705
Lening u/g W.E.B. Aruba N.V. (consortiumlening AIB Bank N.V.)	10 jaar	5,5%	68.000	41.133	46.618
Lening u/g Aruba Airport Authority N.V.	15 jaar	4,5%-5,0%	125.000	6.864	-
Leningen Land Aruba	5-35 jaar	4,75%-7,25%	435.300	279.959	316.527
				669.202	710.722

De belangrijkste zekerheden voor de onderhandse leningen (m.u.v. de overheidsleningen) zijn: hypotheekrecht op de panden en terreinen, cessie van de rechten op roerende goederen en op inventaris, cessie van vorderingsrechten en verpanding van aandelen.

De leningen van A.I.B. Vastgoed, APA, Ritz Carlton Hotel, SOGA, W.E.B. en Aruba Airport Authority zijn niet helemaal opgenomen. Per balansdatum dient nog Afl. 212,8 miljoen (2017: Afl. 72,0 miljoen) te worden opgenomen. De uitbetaling vindt plaats in termijnen.

3.1.3 Hypothecaire leningen

Het verloop van deze beleggingen is als volgt:

	2018	2017
Stand per 1 januari	241.812	238.797
Verstrekingen	39.471	34.817
Ontvangen aflossingen	-33.723	-31.801
Voorziening voor oninbaarheid	52	-1
Stand per 31 december	247.612	241.812

Per balansdatum bedraagt de voorziening voor oninbaarheid woning hypotheek Afl. 278 duizend (2017: Afl. 330 duizend).

De woning hypotheek worden verstrekt voor een periode van maximaal 30 jaar. Op basis van de contractuele aflossingsdata is het kortlopend deel (ontvangst < 1 jaar) ca. Afl. 14 miljoen.

APFA verstrekt woning hypotheek aan zijn personeel, waaronder het key management, tegen een rentepercentage van 3,25% (2017: 4%) per jaar. Eind 2018 bedroeg het bedrag aan woning hypotheek verstrekt aan key management Afl. 1,6 miljoen (2017: Afl. 1,6 miljoen).

3.1.4 Termijndeposito's

Deze beleggingen bestaan termijndeposito's bij de lokale banken, inclusief het langlopend deel van de opgelopen interest (ontvangst > 1 jaar). Onderstaande tabel geeft het verloop van deze post weer.

	2018	2017
Stand per 1 januari	163.658	247.975
Aankopen	100.000	60.000
Aflossingen	-41.000	-145.000
Herclassificaties	-2.658	683
Stand per 31 december	220.000	163.658

De vervallperioden van de termijndeposito's kunnen als volgt worden gespecificeerd:

	31 december 2018	31 december 2017
Vervalperiode binnen 1 jaar	170.000	91.000
Vervalperiode tussen 1 à 2 jaar	-	22.658
Vervalperiode na 2 jaar	50.000	50.000
Totaal	220.000	163.658

De rente op de deposito's varieert tussen 1,00% en 4,85% per jaar (2017: tussen 2,10% en 4,85% per jaar). De looptijd van de deposito's varieert tussen 1 en 5 jaar (2017: tussen 1 en 5 jaar).

3.2 Financiële activa tegen reële waarde

Deze beleggingen bestaan uit een portefeuille van o.a. aandelen en participaties aandelenfondsen, participaties staats- en bedrijfsobligatiefondsen, participaties indirect vastgoedfondsen, cash en overige. Onderstaande tabel geeft het verloop van deze beleggingen weer.

	2018	2017
Stand per 1 januari	1.088.133	936.036
Aankopen	156.358	398.195
Verkopen	-81.701	-321.346
Herwaardering tegen actuele waarde	-55.680	75.248
Stand per 31 december	1.107.110	1.088.133

In onderstaande tabel zijn per beleggingscategorie de marktprijzen afgezet tegen de kostprijs (verkrijgingsprijs).

	Marktwaaarde	Verkrijgingsprijs
Aandelen en participaties aandelenfondsen	411.492	355.770
Participaties staats- en bedrijfsobligatiefondsen	637.985	643.875
Participaties Indirect Vastgoedfondsen	57.633	58.438
Totaal	1.107.110	1.058.083

4 Vorderingen uit pensioenactiviteiten

	31 december 2018	31 december 2017
Vorderingen op werkgevers (1)	6.814	29.381
Vorderingen op (gewezen) deelnemers (2)	6.557	7.771
Overige vorderingen (3)	8.252	8.691
Totaal	21.623	45.843

- (1) De vorderingen op werkgevers bestaan uit de nog af te dragen pensioenpremies (werknemers- en werkgeversdeel), de individuele inkoopsummen voor extra pensioen en de in de betaalbaar gestelde pensioenen inbegrepen duurtetoelagen. In deze post is tevens boeterente inbegrepen, die op grond van de pensioen- en financieringsovereenkomsten is verschuldigd bij een niet tijdige betaling van pensioenpremies.

Het verloop van de vorderingen op werkgevers is als volgt:

	2018	2017
Stand per 1 januari	29.381	27.425
Bij:		
Werknemersbijdragen	15.110	13.478
Werkgeversbijdragen	55.320	51.127
Buitengewone bijdragen	651	765
Duurtetoelagen en overige componenten	47.695	48.612
Inkoopsommen	453	-
Boeterente	836	1.120
	120.065	115.102
Af:		
Ontvangsten	-141.799	-112.102
Voorziening voor oninbaarheid	-833	-1.044
	-142.632	-113.146
Stand per 31 december	6.814	29.381

Per balansdatum bedraagt de voorziening voor oninbaarheid premiedebiteuren Afl. 5,2 miljoen (2017: Afl. 4,4 miljoen).

- (2) De post vorderingen op (gewezen) deelnemers bestaat uit de nog in te houden buitengewone bijdragen van enerzijds een groep deelnemers door de werkgevers, en anderzijds een groep gepensioneerden. De hiernavolgende tabel geeft het verloop van deze post weer.

Verloop vorderingen op (gewezen) deelnemers	2018	2017
Stand per 1 januari	7.771	9.354
Saldo mutaties deelgenoten en gepensioneerden	-20	-101
Vervallen termijnen	-1.194	-1.482
	-1.214	-1.583
Stand per 31 december	6.557	7.771

- (3) De overige vorderingen bestaan uit de nog door de werkgevers te betalen eenmalige bijstorting in het NPR 2014 en koopsommen voor vervroegde pensionering uit hoofde van de overgangsregeling NPR 2011/2014. De specificatie van deze post is als volgt:

	31 december 2018	31 december 2017
Eenmalige bijstorting aangesloten werkgevers	1.627	1.685
Koopsommen vervroegde pensionering	6.625	7.006
	8.252	8.691

Het verloop van de post koopsommen vervroegde pensionering is als volgt:

	2018	2017
Stand per 1 januari	7.006	6.725
Inkoopsommen	1.165	337
Ontvangsten	-1.546	-56
	-381	281
Stand per 31 december	6.625	7.006

5. Vorderingen uit beleggingsactiviteiten

	31 december 2018	31 december 2017
Te vorderen i.v.m. beleggingen (1)	18.731	15.014
Overige vorderingen (2)	2.322	2.573
	21.053	17.587

- (1) De vorderingen in verband met beleggingen zijn als volgt te specificeren:

	31 december 2018	31 december 2017
Te vorderen huur / utiliteiten verhuur panden	57	68
Te vorderen interest staatsobligaties	8.188	7.783
Te vorderen interest deposito's	6.421	2.014
Te vorderen interest / provisie onderhandse leningen	4.065	5.149
Te vorderen interest woninghypotheken	1.089	904
Voorziening voor oninbaarheid woninghypotheken	-1.089	-904
	18.731	15.014

(2) De overige vorderingen zijn als volgt te specificeren:

	31 december 2018	31 december 2017
Persoonlijke leningen APFA-personeel	776	687
Rekening-courant Algemeen Pensioenfonds Curaçao (APC)	851	851
Overige	695	1.035
	2.322	2.573

De personeelsleningen worden verstrekt voor een periode van maximaal 6 jaar. Op basis van de contractuele aflossingsdata is het kortlopend deel (ontvangst < 1 jaar) ca. Afl. 191 duizend.

In het verslagjaar is een nieuwe persoonlijke lening verstrekt aan het key management voor het bedrag van Afl. 60 duizend. Eind 2018 bedraagt het saldo van de persoonlijke leningen aan key management Afl. 91 duizend (2017: Afl. 65 duizend).

De post rekening-courant Algemeen Pensioenfonds Curaçao (voorheen Algemeen Pensioenfonds Nederlandse Antillen) betreft een rechtstreeks belang van APFA in het Jan Thiel terrein te Curaçao. Deze vordering vloeit voort ten tijde van de boedelscheiding Nederlandse Antillen. Voor een nadere toelichting verwijzen wij naar 'Niet uit de balans blijvende vorderingen en verplichtingen' in dit jaarverslag.

6 Liquide middelen

Alle onder liquide middelen gerubriceerde tegoeden zijn direct opeisbaar. APFA heeft 'call-accounts' bij RBC Royal Bank Aruba N.V., Aruba Bank N.V. en Caribbean Mercantile Bank N.V. die rentedragend zijn.

Van de liquide middelen is Afl. 29,9 miljoen (2017: Afl. 42,2 miljoen) bestemd voor beleggingstransacties.

7 Eigen vermogen

Het negatieve resultaat wordt onttrokken aan de algemene reserve. Onderstaande tabel geeft het verloop van het eigen vermogen weer.

	2018	2017
Stand algemene reserve per 1 januari	213.394	108.408
Toevoeging/(-) onttrekking totaalresultaat	-21.499	104.986
Stand algemene reserve per 31 december	191.895	213.394

Om te voldoen aan de solvabiliteitsrichtlijnen van de CBA dient het eigen vermogen minimaal gelijk te zijn aan het weerstandsvermogen. Per eind 2018 bedraagt het vereiste weerstandsvermogen 247.802. De vermogenspositie van het pensioenfonds is op de balansdatum niet voldoende ter dekking van het weerstandsvermogen, waardoor er sprake is van een reservetekort. Volgens het herstelplan wordt het vereiste vermogen binnen de voorgeschreven hersteltermijn bereikt.

8 Voorziening pensioenverplichtingen

De voorziening pensioenverplichtingen (VPV) is vastgesteld op basis van de in de ABTN geformuleerde reserveringsmethode en verzekeringstechnische grondslagen. Onderstaande tabel toont het verloop van de VPV weer.

	2018	2017
Stand per 1 januari	2.581.177	2.546.935
Premie voor aftrek premiekorting	57.685	53.927
Kostenaandeel premies	-11.150	-11.567
Interest toevoeging pensioenverplichtingen	105.807	104.518
Uitkeringen	-112.593	-110.906
Resultaat op premie, sterfte, arbeidsongeschiktheid, overige technische grondslagen (behoudens interest) en mutaties	-2.720	-1.730
	37.029	34.242
Stand per 31 december	2.618.206	2.581.177

De samenstelling van de VPV naar onderdelen is als volgt:

	31 december 2018	31 december 2017
Actieven	1.090.906	1.076.578
Premievrijen	74.043	65.328
Pensioentrekkenden – ouderdomspensioen	1.328.981	1.318.231
Pensioentrekkenden – weduwe-/wezenpensioen	122.982	120.271
Pensioengerechtigden – invaliditeitspensioen	13.525	13.759
	2.630.437	2.594.167
Af: saldering weduwen-/wezenpremie PVL-gepensioneerden	-12.231	-12.990
	2.618.206	2.581.177

De saldering van de toekomstige in te houden weduwen-/wezenpremie (WWP) op de PVL-gepensioneerden is extracomptabel vastgesteld. Om deze reden is gekozen om het apart te presenteren. De hiernavolgende tabel toont het verloop van deze salderingscomponent weer.

Verloop saldering toekomstige in te houden WWP	2018	2017
Stand per 1 januari	-12.990	-13.779
Benodigd interest	-578	-613
Risicopremie overlijden	-390	-399
Door overlijden vrijgevallen	304	330
Verwachte WWP inhoudingen	1.428	1.485
Overige mutaties	-5	-14
Stand per 31 december	-12.231	-12.990

Voor een nadere toelichting op de actuariële veronderstellingen verwijzen wij naar de grondslagen en gevoeligheidsanalyse in dit jaarverslag.

9 Schulden en overige passiva

	31 december 2018	31 december 2017
Belastingen en sociale lasten	66	212
Hypotheekgelden in depot	5.106	3.557
Vooruit ontvangen verzekeringspremies van hypotheekklanten	4.573	4.176
Crediteuren	1.495	651
Overige schulden	1.068	1.960
	12.308	10.556

10 Niet uit de balans blijvende vorderingen en verplichtingen

Rechten uit hoofde van terreinen te Curaçao

Ingevolge de "Onderlinge Regeling Splitsing Gouvernements-Werkliedenpensioenfonds van de Nederlandse Antillen" (voortvloeiende uit de status aparte van Aruba per 1 januari 1986) is er een afrekening geweest op basis van de boekwaarde (waarderingsprijs zoals opgenomen in de boedelbalans) van de terreinen gelegen op Curaçao en Aruba (respectievelijk toegewezen aan Algemeen Pensioenfonds Nederlandse Antillen en APFA). Eveneens is er afgesproken dat indien de terreinen worden verkocht, een verrekening zal plaatsvinden tussen APFA en APC (voormalig APNA) voor het meerdere bedrag ontvangen boven de boekwaarde (inclusief eventuele rentevergoeding) volgens de in de Onderlinge Regeling overeengekomen verdeelsleutel.

APFA heeft recht (20,427785%) op een gedeelte van de meerdere opbrengst van de kavels van het Jan Thiel terrein te Curaçao. Het terrein is eigendom van APC en momenteel is het niet bekend wat het bedrag zal zijn dat APFA zal ontvangen uit de verkoopopbrengst van deze kavels. Aan de hand van de jaarlijkse verkooptransacties wordt het aandeel achteraf vastgesteld en afgerekend. Tot en met 31 december 2018 heeft APFA een totaal van Afl. 11,4 miljoen ontvangen uit de verkoop van de kavels (tot en met 31 december 2017: Afl. 11,4 miljoen).

FOR IDENTIFICATION
PURPOSES ONLY
Related to auditor's
report dated June 25, 2019

Deloitte. *imp*
Oranjestad, Aruba

Aruba Growth Fund

APFA participeert in het Aruba Growth Fund. Dit is een lokaal Private Equity fonds met een omvang van Afl. 65,7 miljoen. APFA heeft zich gecommitteerd voor een totaalbedrag van Afl. 50,5 miljoen. Van het gecommitteerde bedrag moet per balansdatum nog Afl. 14,1 miljoen (2017: Afl. 14,1 miljoen) opgenomen worden.

Renobacion

APFA neemt voor 10% deel in het aandelenkapitaal van Renobacion Aruba N.V. Dit is een instelling die tot doel heeft een stadsherstel te verwezenlijken doormiddel van het restaureren van historische en culturele gebouwen in Aruba. De nadruk ligt op de stedelijke gebieden van Oranjestad en San Nicolas. Per balansdatum moet nog Afl. 450 duizend gestort worden.

11 Gebeurtenissen na balansdatum

Er hebben zich geen gebeurtenissen na balansdatum voorgedaan.

V Staat van baten en lasten van APFA

(in 1.000 Afl.)

12 Premiebijdragen

	2018	2017
Werknemersgedeelte	15.110	13.478
Werkgeversgedeelte	55.320	51.127
Buitengewone bijdragen (ingekochte pensioenjaren)	-20	-101
	70.410	64.504

De reguliere pensioenpremie (werknemers- en werkgeversgedeelte) is berekend op basis van de actuariële en financiële uitgangspunten, toegelicht in hoofdstuk 'Premiebatens' bij de grondslagen in deze jaarrekening.

De buitengewone bijdragen is de premie gerelateerd aan de ingekochte pensioenjaren onder de PVL. Het negatieve bedrag in het verslagjaar wordt deels verklaard door overlijdensgevallen, waarbij de in de toekomst door APFA te ontvangen buitengewone bijdragen vervallen.

13 Beleggingsresultaten

	2018	2017
Vastgoedbeleggingen:		
Verhuur panden	603	603
Verkoopresultaten terreinen	-	20
Directe onderhoudskosten, verzekeringen en belastingen	-327	-236
	276	387
Financiële activa tegen geamortiseerde kostprijs:		
Arubaanse staatsobligaties	23.209	22.582
Termijndeposito's	4.922	5.400
Onderhandse leningen	41.395	43.798
Woninghypotheken	16.238	16.252
Onttrekking(+)/toevoeging (-) voorziening woninghypotheken	-195	-220
Vermogensbeheerkosten	-552	-552
	85.017	87.260

Beleggingsresultaten	2018	2017
Subtotaal beleggingsresultaten:	85.293	87.647
Financiële activa tegen reële waarde:		
Gerealiseerde resultaten aandelenfondsen, alternatieve beleggingen, indirect vastgoedfondsen en private equity	9.611	7.536
Gerealiseerde resultaten staats- en bedrijfsfondsen, cash en overige	5.964	9.042
Ongerealiseerde resultaten aandelenfondsen, alternatieve beleggingen, indirect vastgoedfondsen en private equity	-35.693	70.258
Ongerealiseerde resultaten staats- en bedrijfsfondsen, cash en overige	-19.987	4.989
Interest, dividend en overige	23.614	18.347
Vermogensbeheerkosten	-2.557	-2.353
	-19.048	107.819
Overige:		
Opbrengsten verhuurd deel kantoorgebouw	257	257
Afschrijvingen verhuurd deel kantoorgebouw	-80	-80
	177	177
	66.422	195.643

14 Overige baten

	2018	2017
Boeterente op premievorderingen en duurtetoeslagen	836	1.120
Ottrekking(+)/toevoeging (-) voorziening voor oninbaarheid	-833	-1.044
Rentevergoeding eenmalige bijstorting/overgangsregeling	3	30
Koopsommen vervroegd pensionering	1.165	337
Koopsommen extra dienstjaren	453	-
	1.624	443

In het verslagjaar hebben 12 deelnemers van het Land Aruba een verzoek ingediend voor gebruikmaking van de overgangsregeling NPR 2014.

15 Wijziging voorziening pensioenverplichtingen

De voorziening pensioenverplichtingen is in het verslagjaar per saldo met Afl. 37,0 miljoen toegenomen. De grootste mutaties van de voorziening zijn als volgt:

- Als gevolg van rentetoevoeging (4,2% gemiddeld over de gehele voorziening) is een bedrag van Afl. 105,8 miljoen aan de voorziening toegevoegd;
- Als gevolg van reguliere opbouw van pensioenaanspraken is een bedrag van Afl. 43,5 miljoen aan de voorziening toegevoegd;
- Als gevolg van reguliere pensioenuitkeringen nam de voorziening met Afl. 112,6 miljoen af.

16 Pensioenuitkeringen

	2018	2017
Ouderdomspensioen	99.867	98.054
Nabestaandenpensioen	10.149	9.612
Invalideitpensioen	938	907
Overlijdensuitkering/afkoop van premievrije aanspraken	560	433
	111.514	109.006

In het verslagjaar heeft 1 deelnemer een verzoek tot afkoop van premievrije aanspraken wegens emigratie ingediend.

17 Pensioenuitvoeringskosten

	2018	2017
Personeelskosten (1)	6.975	7.183
Kantoorkosten (2)	833	736
Huisvestigingskosten (3)	704	705
Algemene kosten (4)	2.890	3.318
Afschrijvingskosten	539	578
	11.941	12.520

De afschrijvingskosten staan toegelicht in hoofdstuk 'Materiële vaste activa'.

(1) De personeelskosten kunnen als volgt worden gespecificeerd:

	2018	2017
Salarissen	5.103	5.631
Sociale lasten en pensioenpremies	1.155	1.075
Overige personeelskosten	717	477
	6.975	7.183

Per 31 december 2018 bedroeg het aantal personeelsleden 48 (2017: 49). De vergoedingen voor key management bedroegen Afl. 1,2 miljoen in het huidige verslagjaar (2017: Afl. 1,4 miljoen).

(2) De kantoorkosten kunnen als volgt worden gespecificeerd:

	2018	2017
Telefoon- en internetverbinding	122	121
Kantoor- en computer benodigdheden	510	450
Overige kantoorkosten	201	165
	833	736

(3) De huisvestigingskosten kunnen als volgt worden gespecificeerd:

	2018	2017
Onderhoud kantoorgebouw	223	240
Electra en waterverbruik	332	322
Overige huisvestigingskosten	149	143
	704	705

(4) De algemene kosten kunnen als volgt worden gespecificeerd:

	2018	2017
Vergoeding en trainingskosten Raad van Toezicht, een verbonden partij	253	283
Externe ondersteuning Raad van Toezicht	124	88
Professionele dienstverlening inzake jaarrekening	124	99
Actuariële dienstverlening jaarrekening	257	574
Overige professionele dienstverlening	1.767	1.929
Overige algemene kosten	365	345
	2.890	3.318

De vergoedingen voor de leden van de Raad van Toezicht bedroegen Afl. 219 duizend (2017: Afl. 219 duizend).

FOR IDENTIFICATION
PURPOSES ONLY
Related to auditor's
report dated June 25, 2019

Deloitte. *imp*
Oranjestad, Aruba

Actuariële verklaring

Actuariële verklaring

Opdracht

Door Stichting Algemeen Pensioenfonds Aruba (APFA) is aan Aon Nederland cv de opdracht verleend tot het afgeven van een actuariële verklaring over het boekjaar 2018.

Gegevens

De gegevens waarop mijn onderzoek is gebaseerd, zijn verstrekt door en tot stand gekomen onder de verantwoordelijkheid van de Directie van APFA.

Voor de toetsing van de fondsmiddelen en voor de beoordeling van de vermogenspositie heb ik mij gebaseerd op de financiële gegevens die ten grondslag liggen aan de jaarrekening.

De accountant van het Pensioenfonds heeft mij geïnformeerd over zijn bevindingen ten aanzien van de betrouwbaarheid (juistheid en volledigheid) van de basisgegevens en de overige uitgangspunten die voor de oordeelsvorming van belang zijn.

Werkzaamheden

De door APFA verstrekte administratieve basisgegevens en de bevindingen van de accountant zijn zodanig dat ik die gegevens als uitgangspunt voor mijn beoordelingswerkzaamheden heb aanvaard.

Als onderdeel van de werkzaamheden voor de opdracht:

- heb ik onder meer onderzocht of de technische voorzieningen op prudente grondslagen zijn vastgesteld, en
- heb ik mij een oordeel gevormd over de vermogenspositie van het Pensioenfonds.

Mijn onderzoek heb ik zodanig uitgevoerd, dat een redelijke mate van zekerheid wordt verkregen dat de resultaten geen onjuistheden van materieel belang bevatten. Ik heb mij een oordeel gevormd over de waarschijnlijkheid waarmee het Pensioenfonds de tot balansdatum aangegane verplichtingen ten aanzien van de pensioenregeling kan nakomen, mede in aanmerking nemend het financieel beleid van het Pensioenfonds.

De voorziening pensioenverplichtingen is vastgesteld op basis van de "Richtlijnen met betrekking tot bedrijfseconomisch toezicht" en de daarvan onderdeel uitmakende "Actuariële Richtlijnen", welke de CBA heeft opgesteld voor ondernemingspensioenfondsen.

De beschreven werkzaamheden en de uitvoering daarvan zijn in overeenstemming met de binnen het Koninklijk Actuarieel Genootschap geldende normen en gebruiken, en vormen naar mijn mening een deugdelijke grondslag voor mijn oordeel.

Oordeel

De voorziening pensioenverplichtingen van APFA is per 31 december 2018 becijferd op Afl. 2.618.206 duizend en is overeenkomstig de in de ABTN beschreven rekenregels en uitgangspunten vastgesteld. De voorziening pensioenverplichtingen als geheel is op prudente grondslagen berekend.

Het vermogen van APFA is op de balansdatum niet voldoende ter dekking van de pensioenaanspraken en het weerstandsvermogen. Gemeten naar de maatstaf uit de Actuariële Richtlijnen, is ten aanzien van de verplichtingen aangegaan tot balansdatum, sprake van een reservetekort.

De vermogenspositie van APFA is naar mijn mening niet voldoende vanwege het reservetekort. Daarbij is in aanmerking genomen dat de mogelijkheden tot het realiseren van de beoogde toeslagen beperkt zijn.

Amsterdam, 25 juni 2019

Drs. A.G.M. den Hartogh, AAG
Verbonden aan Aon Nederland cv

FOR IDENTIFICATION
PURPOSES ONLY
Related to auditor's
report dated June 25, 2019

Deloitte. *imp*
Oranjestad, Aruba

Controleverklaring van de onafhankelijke accountant

CONTROLEVERKLARING VAN DE ONAFHANKELIJKE ACCOUNTANT

Aan de Directie en de Raad van Toezicht van Stichting Algemeen Pensioenfonds Aruba

Ons oordeel

Wij hebben de jaarrekening, zoals opgenomen op bladzijde 29 tot en met 65 in het bijgaand gewaarmerkte jaarverslag, voor het boekjaar eindigend op 31 december 2018 van Stichting Algemeen Pensioenfonds Aruba ("de Stichting") te Aruba gecontroleerd.

Naar ons oordeel geeft de in dit jaarverslag opgenomen jaarrekening een getrouw beeld van de grootte en de samenstelling van het vermogen van Stichting Algemeen Pensioenfonds Aruba op 31 december 2018 en van het resultaat en de kasstromen over 2018 in overeenstemming met International Financial Reporting Standards.

De jaarrekening bestaat uit:

1. balans van APFA per 31 december 2018;
2. totaalresultaat van APFA over 2018;
3. kasstroomoverzicht van APFA over 2018; en
4. de toelichting met een overzicht van de gehanteerde grondslagen voor financiële verslaggeving en andere toelichtingen.

De basis voor ons oordeel

Wij hebben onze controle uitgevoerd in overeenstemming met de International Standards on Auditing (ISA's). Onze verantwoordelijkheden op grond hiervan zijn beschreven in de sectie '*Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening*'. Wij zijn onafhankelijk van de Stichting zoals vereist in de *Code of Ethics* (CoE) van de *International Ethics Standards Board for Accountants* (IESBA). Verder hebben wij voldaan aan de overige vereisten van de CoE. Wij vinden dat de door ons verkregen controle-informatie voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel.

Benadrukking gehanteerde rekenrente bij het bepalen van de voorziening voor pensioenverplichtingen

Wij vestigen de aandacht op de grondslagen voor waardering en resultaatbepaling zoals opgenomen in de toelichting op de jaarrekening waarin de gehanteerde rekenrente bij het bepalen van de voorziening voor pensioenverplichtingen wordt toegelicht. De gehanteerde rekenrente is, conform de actuariële richtlijnen van de Centrale Bank van Aruba, een combinatie van 4% voor voorwaardelijk geïndexeerde pensioenaanspraken en 4,5% voor niet-geïndexeerde aanspraken. Deze situatie doet geen afbreuk aan ons oordeel.

Verklaring over de in het jaarverslag opgenomen andere informatie

Naast de jaarrekening en onze controleverklaring daarbij, omvat het jaarverslag andere informatie, die bestaat uit:

- Personalialia;
- Bestuursverslag;
- Verslag van de Raad van Toezicht;
- de bijlagen A tot en met D.

Op grond van onderstaande werkzaamheden zijn wij van mening dat de andere informatie met de jaarrekening verenigbaar is en geen materiële afwijkingen bevat.

Wij hebben de andere informatie gelezen en hebben op basis van onze kennis en ons begrip, verkregen vanuit de jaarrekeningcontrole of anderszins, overwogen of de andere informatie materiële afwijkingen bevat. Met onze werkzaamheden hebben wij voldaan aan de vereisten in de International Standard on Auditing 720. Deze werkzaamheden hebben niet dezelfde diepgang als onze controlewerkzaamheden bij de jaarrekening. De directie is verantwoordelijk voor het opstellen van de andere informatie.

Verantwoordelijkheden van de directie voor de jaarrekening

De directie is verantwoordelijk voor het opmaken en getrouw weergeven van de jaarrekening in overeenstemming met International Financial Reporting Standards (IFRS). In dit kader is de directie verantwoordelijk voor een zodanige interne beheersing die de directie noodzakelijk acht om het opmaken van de jaarrekening mogelijk te maken zonder afwijkingen van materieel belang als gevolg van fouten of fraude.

Bij het opmaken van de jaarrekening moet de directie afwegen of de Stichting in staat is om haar werkzaamheden in continuïteit voort te zetten. Op grond van IFRS moet de directie de jaarrekening opmaken op basis van de continuïteitsveronderstelling, tenzij de directie het voornemen heeft om de Stichting te liquideren of de bedrijfsactiviteiten te beëindigen of als beëindiging het enige realistische alternatief is.

De directie moet gebeurtenissen en omstandigheden waardoor gerede twijfel zou kunnen bestaan of de Stichting haar bedrijfsactiviteiten in continuïteit kan voortzetten, toelichten in de jaarrekening.

Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening

Onze verantwoordelijkheid is het zodanig plannen en uitvoeren van een controleopdracht dat wij daarmee voldoende en geschikte controle-informatie verkrijgen voor het door ons af te geven oordeel.

Onze controle is uitgevoerd met een hoge mate maar geen absolute mate van zekerheid waardoor het mogelijk is dat wij tijdens onze controle niet alle materiële fouten en fraude ontdekken.

Afwijkingen kunnen ontstaan als gevolg van fraude of fouten en zijn materieel indien redelijkerwijs kan worden verwacht dat deze, afzonderlijk of gezamenlijk, van invloed kunnen zijn op de economische beslissingen die gebruikers op basis van deze jaarrekening nemen. De materialiteit beïnvloedt de aard, timing en omvang van onze controlewerkzaamheden en de evaluatie van het effect van onderkende afwijkingen op ons oordeel.

Wij hebben deze accountantscontrole professioneel kritisch uitgevoerd en hebben waar relevant professionele oordeelsvorming toegepast in overeenstemming met de internationaal aanvaarde controlestandaarden, ethische voorschriften en de onafhankelijkheidseisen. Onze controle bestond onder andere uit:

- het identificeren en inschatten van de risico's dat de jaarrekening afwijkingen van materieel belang bevat als gevolg van fouten of fraude, het in reactie op deze risico's bepalen en uitvoeren van controlewerkzaamheden en het verkrijgen van controle-informatie die voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel. Bij fraude is het risico dat een afwijking van materieel belang niet ontdekt wordt groter dan bij fouten. Bij fraude kan sprake zijn van samenspanning, valsheid in geschrifte, het opzettelijk nalaten transacties vast te leggen, het opzettelijk verkeerd voorstellen van zaken of het doorbreken van de interne beheersing.
- het verkrijgen van inzicht in de interne beheersing die relevant is voor de controle met als doel controlewerkzaamheden te selecteren die passend zijn in de omstandigheden. Deze werkzaamheden hebben niet als doel om een oordeel uit te spreken over de effectiviteit van de interne beheersing van de entiteit.
- het evalueren van de geschiktheid van de gebruikte grondslagen voor financiële verslaggeving en het evalueren van de redelijkheid van schattingen door de directie en de toelichtingen die daarover in de jaarrekening staan.

- het vaststellen dat de door de directie gehanteerde continuïteitsveronderstelling aanvaardbaar is. Tevens het op basis van de verkregen controle-informatie vaststellen of er gebeurtenissen en omstandigheden zijn waardoor gereede twijfel zou kunnen bestaan of de Stichting haar bedrijfsactiviteiten in continuïteit kan voortzetten. Als wij concluderen dat er een onzekerheid van materieel belang bestaat, zijn wij verplicht om aandacht in onze controleverklaring te vestigen op de relevante gerelateerde toelichtingen in de jaarrekening. Als de toelichtingen inadequaat zijn, moeten wij onze verklaring aanpassen. Onze conclusies zijn gebaseerd op de controle-informatie die verkregen is tot de datum van onze controleverklaring. Toekomstige gebeurtenissen of omstandigheden kunnen er echter toe leiden dat de Stichting haar continuïteit niet langer kan handhaven;
- het evalueren van de presentatie, structuur en inhoud van de jaarrekening en de daarin opgenomen toelichtingen; en
- het evalueren of de jaarrekening een getrouw beeld geeft van de onderliggende transacties en gebeurtenissen.

Wij communiceren met de Raad van Toezicht onder andere over de geplande reikwijdte en timing van de controle en over de significante bevindingen die uit onze controle naar voren zijn gekomen, waaronder eventuele significante tekortkomingen in de interne beheersing.

Aruba, 25 juni 2019
Deloitte Dutch Caribbean

drs. M.J. Hees RA
Ref nr. 19128/2019/MJH/rb

Bijlage A: Pensioenregeling van het Nieuw Pensioenreglement 2014

Aan onderstaande samenvatting van het pensioenreglement die door APFA wordt uitgevoerd kunnen geen rechten worden ontleend.

De pensioenregeling ziet er op hoofdlijnen als volgt uit:

- Voorwaardelijke geïndexeerde middelloonregeling;
- Een opbouwpercentage van 1,75% per dienstjaar voor het ouderdomspensioen en 5/7e maal 1,75% per dienstjaar voor het partnerpensioen;
- De pensioengevende diensttijd is gemaximeerd op 40 jaar. Na het bereiken van dit maximum is voortzetting van de pensioenopbouw een keuze van de deelnemer;
- De reguliere pensioenleeftijd is de AOV-leeftijd. Bij eerdere ingang wordt het pensioen actuariel verlaagd;
- Franchise (inbouw AOV) ter grootte van Afl. 17.616;
- Voorwaardelijke indexatie van de opgebouwde pensioenen van actieven met de prijsindex;
- Voorwaardelijke indexatie van de opgebouwde pensioenen van inactieven met de halve prijsindex.

De inhoud van de pensioenregeling is geregeld in het Nieuw Pensioenreglement 2014 (NPR 2014) van APFA. Deze regeling is een middelloonregeling. Deelgenoten aan deze regeling c.q. hun nabestaanden hebben recht op het volgende pakket:

- Ouderdomspensioen;
- Invaliditeitspensioen;
- Overbruggingsuitkering Algemeen Ouderdomspensioen;
- Nabestaandenpensioen;
- Wezenpensioen.

Ouderdomspensioen

De deelnemer en de gewezen deelnemer hebben recht op een ouderdomspensioen met ingang van de pensioendatum, doch niet eerder dan vanaf het tijdstip van de ingang van het ontslag uit de dienstbetrekking. Het ouderdomspensioen wordt uitgekeerd tot en met de laatste dag van de maand, waarin de gepensioneerde deelnemer is overleden.

Per deelnemersjaar wordt 1,75% van de voor dat deelnemersjaar geldende pensioengrondslag aan ouderdomspensioen opgebouwd. Het totale ouderdomspensioen is gelijk aan de som van alle opgebouwde ouderdomspensioenen over alle deelnemersjaren.

Invaliditeitspensioen

De deelnemer heeft na zijn ontslag recht op een invaliditeitspensioen, indien hij op het tijdstip van de ingang van het ontslag uit hoofde van ziekten en/of gebreken blijvend ongeschikt is om zijn dienstbetrekking als werknemer te vervullen.

De gewezen deelnemer heeft recht op invaliditeitspensioen indien de gewezen deelnemer binnen de termijn waarover deze na het tijdstip van ingang van het ontslag wegens ziekte recht had op doorbetaling van loon ten laste van de werkgever uit welke dienst hij was ontslagen dan wel uit hoofde van ziekten of gebreken blijvend ongeschikt is geworden om die betrekking te vervullen.

Het invaliditeitspensioen gaat in op de eerste dag van de maand volgend op de datum van het ontslag wegens arbeidsongeschiktheid en wordt uitgekeerd tot en met de laatste dag van de maand, waarin de deelnemer is overleden of niet langer arbeidsongeschikt is. De hoogte van het invaliditeitspensioen is gelijk aan het ouderdomspensioen en wordt berekend naar het aantal deelnemersjaren dat de deelnemer tot het bereiken

van de pensioendatum had kunnen opbouwen indien de deelnemer niet wegens arbeidsongeschiktheid zou zijn ontslagen.

Overbruggingsuitkering Algemeen Ouderdomspensioen

De gepensioneerde deelnemer die een invaliditeitspensioen ontvangt doch de pensioendatum nog niet heeft bereikt, heeft recht op een overbruggingsuitkering Algemeen Ouderdomspensioen. De overbruggingsuitkering Algemeen Ouderdomspensioen gaat in op het moment waarop het invaliditeitspensioen ingaat en wordt uitgekeerd tot en met de laatste dag van de maand waarin de gepensioneerde invalide deelnemer de datum bereikt waarop het wettelijke ouderdomspensioen krachtens de AOV uitgekeerd wordt, of indien dat eerder is, tot en met de laatste dag van de maand waarin de gepensioneerde invalide deelnemer is overleden.

De hoogte van de overbruggingsuitkering bedraagt per deelnemersjaar 1,75% van de franchise en wordt berekend naar het aantal deelnemersjaren dat de deelnemer tot het bereiken van de pensioendatum had kunnen opbouwen indien de deelnemer niet wegens arbeidsongeschiktheid zou zijn ontslagen.

Nabestaandenpensioen

De deelnemer, gewezen deelnemer of gepensioneerde deelnemer heeft ten behoeve van diens partner recht op nabestaandenpensioen. Als partner worden alleen erkend:

- De echtgeno(o)te;
- De partner met wie de deelnemer duurzaam een gezamenlijke huishouding voert, mits beiden ongehuwd zijn, geen bloed- en aanverwanten in de rechte lijn van elkaar zijn en aan APFA een notarieel verleden samenlevingscontract is overgelegd.

Het nabestaandenpensioen ten behoeve van de partner gaat in op de eerste dag van de maand volgende op die van het overlijden van de deelnemer, gewezen deelnemer of gepensioneerde en wordt uitgekeerd tot en met de laatste dag van de maand waarin de partner overlijdt.

Er bestaat voor de partner geen recht op nabestaandenpensioen indien het huwelijk is gesloten of de gezamenlijke huishouding is aangevangen ná ontslag, tenzij het ontslag het gevolg was van arbeidsongeschiktheid en het invaliditeitspensioen is ingegaan. In dat laatste geval dient het huwelijk te zijn gesloten of de gezamenlijke huishouding te zijn aangevangen voordat de pensioendatum is bereikt.

De hoogte van het nabestaandenpensioen van een deelnemer bedraagt 5/7de van het ouderdomspensioen waarop de overleden deelnemer recht zou hebben gehad, indien het deelnemerschap op basis van de in het jaar van overlijden geldende pensioengrondslag tot de pensioendatum zou zijn voortgezet. De hoogte van het nabestaandenpensioen van een gewezen deelnemer bedraagt 5/7de van het ouderdomspensioen waarop de gewezen deelnemer aanspraak had. De hoogte van het nabestaandenpensioen van een gepensioneerde deelnemer bedraagt 5/7de van het ouderdomspensioen dan wel het invaliditeitspensioen. Hierbij blijft de overbruggingsuitkering Algemeen Ouderdomspensioen buiten beschouwing.

Wezenpensioen

De deelnemer, gewezen deelnemer of gepensioneerde deelnemer heeft ten behoeve van diens ongehuwde kinderen die jonger dan 18 jaar zijn, recht op wezenpensioen.

Wezenpensioen kan eveneens worden toegekend aan:

- Een studerend ongehuwd kind boven de leeftijd van 18 jaar tot uiterlijk de dag voordat het kind de leeftijd van 25 jaar heeft bereikt, indien en zolang het kind wegens het volgen van onderwijs naar het oordeel van het bestuur van APFA onvoldoende in staat is inkomsten uit arbeid te verwerven; en
- Een ongehuwd kind boven de leeftijd van 18 jaar tot uiterlijk de dag voordat het kind de leeftijd van 25 jaar heeft bereikt dat naar het oordeel van het bestuur van APFA ten gevolge van ziekte of gebreken niet

in staat is om een derde te verdienen van hetgeen een lichamelijk en geestelijk gezond kind van gelijke leeftijd in staat is om met arbeid te verdienen.

Het wezenpensioen gaat in op de eerste dag van de maand volgende op die van het overlijden van de deelnemer, gewezen deelnemer of gepensioneerde. Het wordt uitgekeerd tot en met de laatste dag van de maand waarin het kind de leeftijd van 18 jaar bereikt, of uiterlijk tot de 25-jarige leeftijd zolang aan bovengenoemde voorwaarden wordt voldaan. Voor iedere wees bedraagt het wezenpensioen in principe 1/7de van het ouderdompensioen. Voor de exacte bepaling van de hoogte van het wezenpensioen wordt verwezen naar het pensioenreglement.

Indexering

Indien de financiële positie het toelaat, kunnen de opgebouwde aanspraken worden aangepast – met uitsluiting van degenen die per 31 december 2010 onder de Pensioenverordening Landsdienaren inactief waren. Dit is de zogenaamde indexatie. Voor de actieven is de indexatie gebaseerd op maximaal het voortschrijdend vijfjarig gemiddelde van de consumentenprijsindex, terwijl voor de pensioentrekkenden en de premievrijen de indexatie maximaal de helft van het voortschrijdend vijfjarig gemiddelde van het consumentenprijsindex bedraagt. De indexatie is voorwaardelijk en afhankelijk van de financiële positie van de pensioenregeling. Het bestuur besluit ieder jaar in hoeverre het mogelijk is om dat jaar indexatie toe te kennen.

Overgangsregeling NPR 2014

Op basis van de overgangsregeling NPR 2014 kunnen de (gewezen) deelnemers die per 1 januari 2011 ten minste tien deelnemersjaren hadden, afhankelijk van het aantal deelnemersjaren, een conform onderstaande tabel berekend aantal maanden eerder met pensioen zonder korting van hun tot 1 januari 2011 opgebouwde pensioenaanspraken. Daarvoor moet op het moment van de vervroegde pensioeningang aan APFA een kostendekkende koopsom worden betaald.

Deelnemersjaren per 1 januari 2011 van tot en met	Aantal maanden eerder met pensioen zonder korting van het tot 1 januari 2011 opgebouwde pensioen
0 9	Geen
10 20	0,75 maanden per deelnemersjaar
21 28	1 maand per deelnemersjaar
29	48 maanden
30	60 maanden

Vervroeging kan niet eerder dan vanaf de eerste dag van de maand volgend op de maand waarin de (gewezen) deelnemer de leeftijd van 60 jaar heeft bereikt.

De overgangsregeling NPR 2014 geldt momenteel alleen voor de (gewezen) deelnemers die in dienst zijn (geweest) van het Land Aruba en door het Land Aruba gesubsidieerde instellingen. Met de overige aangesloten werkgevers zijn er nog geen afspraken gemaakt over de uitvoering van een mogelijke overgangsregeling.

Bijlage B: Specificatie van de aangesloten werkgevers

	Aantal deelnemers 2018	Aantal deelnemers 2017
Air Navigation Services Aruba N.V.	46	45
Aruba Airport Authority N.V.	57	63
Aruba Ports Authorities N.V.	3	3
Aruba Tourism Authority	20	24
Centrale Bank van Aruba	4	5
Compania Arubiano di Bus N.V.	95	95
Fundacion Servicio Medico Aruba	7	6
Gemeenschappelijk Hof van Justitie	49	51
Land Aruba	4.523	4.464
Post Aruba N.V.	22	22
Setar N.V.	380	383
Serlimar S.G.	149	121
Sociale Verzekeringsbank (SVb) Aruba	112	107
Stichting Algemeen Pensioenfonds Aruba	47	42
Stichting Avondonderwijs Aruba	8	4
Stichting Algemene Bejaardenzorg Aruba	219	216
Stichting Educacion Profesional Basico	185	185
Stichting Geestelijk Gehandicapt	22	20
Stichting Fondo di Garantia	4	4
Stichting Katholiek Onderwijs Aruba	749	634
Stichting Middelbaar Onderwijs Aruba	104	104
Stichting Onderwijs Advent Zending Aruba	2	2
Stichting Protestants Christelijke Onderwijs Aruba	81	68
Stichting Volle Evangelie Onderwijs Aruba	4	6
Tele Aruba N.V.	21	21
Universiteit van Aruba	67	65
Volkskredietbank Aruba	6	6
Water- & Energiebedrijf Aruba (W.E.B.) N.V.	59	61
	7.045	6.827

Bijlage C: Specificatie van de totale schuld van het Land Aruba aan APFA

in 1.000 Afl.	31 december 2018	31 december 2017
Vorderingen uit beleggingsactiviteiten:		
Staatsobligaties	436.475	425.816
Onderhandse leningen	279.959	316.527
Te vorderen interest staatsobligaties	8.188	7.783
Te vorderen interest onderhandse leningen	780	780
	725.402	750.906
Vorderingen uit pensioenactiviteiten:		
Premiebijdragen, duurtetoelagen en boeterente	14.369	43.927
Buitengewone bijdragen	1.994	2.439
Te vorderen koopsommen vervroegd pensionering	6.625	7.006
	22.988	53.372
	748.390	804.278

De openstaande premiebijdragen, duurtetoelagen en boeterente van het Land Aruba worden verklaard door verschillen tussen het deelnemersbestand van APFA en de personeelsbestanden van de overheid. Eind 2014 heeft APFA het project bestandsopschoning opgestart met als doel om deze verschillen in kaart te brengen en op te lossen. Naast de volledigheidscntrole zijn tevens de variabelen in de bestanden vergeleken op correctheid. Het streven is om dit project voor het einde van 2019 af te ronden, waarna de afrekening met de overheid zal plaatsvinden.

Bijlage D: Commissies en commissieleden per 25 juni 2019

Commissies	Commissieleden
Audit- en Risk Management Commissie (AC)	F.R. de Kort, voorzitter AC G. Werleman E.L. Farro
Belonings- en Wervingscommissie (BWC)	I.M.M. Hernandez-Swaen, voorzitter BWC E.L. Farro G. Werleman
Beleggingscommissie (BC)	P. Bless, voorzitter BC H. Koolman A. de Waal H.M.C. Beukenboom De heren Bless, Koolman en de Waal zijn externe leden.
Commissie van Beroep (CvB)	C.R. Foy R.P. Sommer J. Kuiperdal De CvB bestaat uit externe leden.